Den latinamerikanska (under)representationen

En multimodal textanalys av svenskt läromedel för spanskspråkig undervisning

Hanna Sellgren

Student
VT2023
Examensarbete, 30 hp
Ämneslärarprogrammet, 330 hp

Abstract

English title: The (under)Representation of Latin America. A Multimodal Text Analysis of Swedish Textbooks for Spanish Teaching.

This study aims to investigate the representation of Latin America in verbal and visual text in Swedish textbooks for Spanish teaching. More specifically, this analysis examines how much of the text is represented by Latin American people in comparison to European people, how Latin Americans are represented and how large the prevalence of each form of representation is, as well as which verbal and visual patterns are present in the textbooks. A quantitative content analysis was used to examine the study's question regarding the extent of the different text forms. The method of the analysis for the remaining questions surrounding the representation of Latin Americans was based on a multimodal critical discourse analysis with a social semiotic approach. The result indicates that Latin Americans comprise a smaller proportion of the extent of text than Europeans. Based on the results of the analysis of representation, the textbooks differed to some extent in the representation of Latin Americans, but the common patterns made visible were that Latin Americans are most often portrayed as impersonal and socially distanced in relation to the recipient. Finally, the result of analysis is problematized in relation to the didactic implications that can be brought about while teaching and the importance of teachers having and teaching critical literacy is highlighted.

Keywords: MCDA, multimodal critical discourse analysis, textbook analysis, social semiotics, Latin America, representation, presence, equality, Spanish teaching

Nyckelord: MCDA, multimodal kritisk diskursanalys, läromedelsanalys, socialsemiotik, Latinamerika, representation, förekomst, jämlikhet, spanskundervisning

Förord

Jag vill tacka bokförlaget Liber som har underlättat mitt arbete i denna undersökning. Liber har gett mig tillgång till analysmaterialen *Próxima estación 4* och *Alegría paso cuatro*. Bokförlaget har inte medverkat i något annat avseende.

Innehållsförteckning

1 Inledning 6

2 Syfte och frågeställningar 8

3 Teoretiskt ramverk 8

3.1 Kritisk litteracitet 8

3.2 Kritisk diskursanalys 9

3.2.1 Multimodal kritisk diskursanalys 11

3.3 Socialsemiotik 11

3.4 Etnocentrism och eurocentrism 13

4 Tidigare forskning 14

5 Material och metod 16

5.1 Materialinsamling och urval 16

5.1.1 Próxima estación 4 17

5.1.2 Vistas 4 17

5.1.3 Alegría paso cuatro 17

5.2 Analysmetod 17

5.2.1 Textomfattning - analysmodell 19

5.2.1.1 Tillvägagångssätt 19

5.2.2 Framställning - analysmodell 20

5.2.2.1 Tillvägagångssätt 23

6 Resultatredovisning och analys 25

6.1 Textomfattning 25

6.1.1 Verbal text 25

6.1.2 Visuell text 26

6.2 Framställning 27

6.2.1 Verbal text 28

6.2.2 Visuell text 33

6.3 Visuella och verbala mönster 43

7 Sammanfattande diskussion 44

7.1 Slutsats 49

8 Material 51

9 Källförteckning 51

1 Inledning

Ca: 6,3% av världens befolkning talar spanska. Det motsvarar mer än 496 miljoner människor och därför klassificeras spanska som det näst största språket i världen (Instituto Cervantes, 2022:1). Däremot är bara modersmålstalare inräknade i denna siffra, vilket gör att den totala uppskattningen av spanskspråkiga personer egentligen utgör ett ännu större antal. Siffrorna visar dock tydligt på hur stort det spanska språket är i relation till språkutövare, men språket har även en stor geografisk expansion. Det finns 21 länder som har spanska som officiellt språk. Dessa länder omfattar Spanien och de flesta länderna i Latinamerika, men i stora delar av Europa, Afrika, Asien och Nordamerika används även spanska av modersmålstalare, andraspråks- eller främmandespråkstalare (Instituto Cervantes, 2022:1). Det har utförts grundliga undersökningar av det spanska språket, dess geografiska utbredning och variation. Bland annat har olika språkliga och etnografiska atlas publicerats. Exempelvis har Alvar Lopéz, Llorente, och Salvador (1961–1973) studerat och publicerat en atlas kring den språkliga variationen i södra delen av Spanien. Det finns även atlas som har utfärdats i latinamerikanska länder, bl.a. den etnografiska atlasen kring den colombianska variationen av det spanska språket (Instituto Caro y Cuervo, 2018). Genom dessa studier framgår det tydligt att det spanska språket har stor variation inom uttal, vokabulär och grammatiska aspekter på grund av geografiska och kulturella skillnader. I relation till skolvärlden och spanskundervisning måste kunskap, tid och utrymme finnas för att undervisa i och kring detta. Kursplanen för moderna språk (Skolverket, 2021) nämner betydelsen av att eleverna skapar och utvecklar en förståelse för det spanska språket och dess sociokulturella kontext. I kursplanens syfte konkretiseras det att ”eleverna ska ges möjlighet att utveckla förståelse av livsvillkor, samhällsfrågor och kulturella förhållanden i olika sammanhang och områden där språket används” (Skolverket, 2021). Kursplanen lyfter således vikten av att ge eleverna nya perspektiv och ökad förståelse för olika levnadssätt, kulturella och samhälleliga förhållanden i relation till målspråket. Inom spanskundervisningen skulle detta innebära att skapa utvecklingsmöjligheter för elevers kulturella och sociala kompetens kring hela hispano-världen, vilket då ställer höga krav på lärarens kompetens i undervisningen men också på skolmaterialet.

Skolmaterial som ofta används i språkundervisning är läromedel. Selander (1988:19) förklarar att innehållet av ett läromedel till stor del utformas från läroplaner. Läromedel är därför anpassat efter den specifika kursens läroplan, dess språknivå och efterfrågade innehåll. Däremot bör läromedel inte endast förhålla sig till kursplanens villkor utan även till lagar och förordningar. I skollagen (SFS 2010:800, kap. 1 § 5) förankras skolans och undervisningens värdegrunder på följande vis:

> Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet,

> individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor.

Det innebär att utbildningen ska vara fri från mänsklig diskriminering eller kränkande handlingar. I relation till skolmaterial och läromedel bör därför människor synliggöras på ett likvärdigt sätt, utan underliggande värderingar som skapar värdeskillnader. Regeringskansliet har även, år 2019, yrkat på läromedelsutredning för att kvalitetssäkra den svenska skolans läromedel i samtliga ämnen. Enligt den statliga Läromedelsutredningen (SOU 2021:70, 70) framkommer betydelsen av att läromedelsförfattare behöver ha god ämneskompetens, ämnesdidaktiska kunskaper, kunskap om läro- och ämnesplaner, samt ha kännedom om den aktuella forskningen kring ämnet och dess didaktiska aspekter. Läromedelsutredningen (SOU 2021:70, 71) nämner även att läromedlet måste kvalitetsgranskas innan tryckning för att ska uppfylla behovet och förväntningarna av användarna. Det är därmed tydligt att det ställs höga krav för att kunna producera och lansera ett läromedel i dagens samhälle.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka den latinamerikanska representationen i svenskt läromedel för spanskspråkig undervisning. Både *visuell* och *verbal* text kommer att undersökas, vilket innebär att *bild* och *skrift* är de textelement som analyseras. Mer specifikt innebär undersökningen en analys av hur stor andel av texten i läromedlen som består latinamerikanska personer. Studien syftar även till att undersöka vilka kvalitativa sätt som latinamerikanska personer framställs på. Den latinamerikanska textomfattning kommer att jämföras i förhållande till den europeiska textomfattningen och därmed uppmärksamma eventuella kvantitetsskillnader. Analysen avser även att försöka synliggöra på ett tematiskt sätt hur latinamerikanska personer framställs inom läromedlen.

Undersökningen kommer utgå från följande frågeställningar:

1. Hur stor andel av den visuella och verbala texten består av latinamerikanska personer i jämförelse med europeiska personer?
2. På vilka sätt framställs latinamerikanska personer i den visuella och verbala texten och hur stor är förekomsten av respektive framställningsform?
3. Vilka visuella och verbala mönster finns vid framställning av latinamerikanska personer?

3 Teoretiskt ramverk

Huvudsyftet för denna studie är att analysera text och därav kommer det teoretiska ramverket att förankras i kritisk litteracitet och kritisk diskursanalys (CDA). På grund av att den visuella texten också har en betydelsefull roll kommer en multimodal kritisk diskursanalys (MCDA) också sätta grund för det teoretiska ramverket. På liknande vis har socialsemiotik relevans till undersökningen och kommer även att presenteras i detta avsnitt. Slutligen kommer jag redogöra för etnocentrism och eurocentrism, samt deras samband till undersökningen.

3.1 Kritisk litteracitet

Enligt Skolverket (2016) är kritisk litteracitet ett begrepp som berör relationen mellan språk och makt samt dess sociala konsekvenser. I detta sammanhang syftar språk inte bara på skriven text, utan även på bild, film och multimodala texter. Med andra ord kan kritisk litteracitet användas oavsett hur texten tar form. Kritisk litteracitet innebär dock inte bara ett kritiskt förhållningssätt till texter, utan har även djupgående konsekvenser för den sociala sfären där syftet är att skapa likvärdighet och social rättvisa (Janks, 2010:27). För att förstå den kritiska aspekten i begreppet kritisk litteracitet måste man först förstå vad litteracitet är. Janks (2010:21–22) nämner att finns det olika teorier för hur litteracitet är konstruerad, men de väsentliga modellerna som inkluderar olika inriktningar

inom litteracitet innefattar tre gemensamma steg: avkodning, meningsskapande och ifrågasättande. Det första steget, avkodning av text, innebär att läsaren avkodar och förstår innehållet i texten, vilket ofta brukar likställas med begreppet läsning inom litteraturen, och det ställer krav på att läsaren behärskar språket på en grundnivå. Däremot ställer det andra steget, meningsskapande, högre krav på läsaren då det krävs mer komplexa kognitiva kunskaper för att kunna förstå, analysera och utvärdera innehållet. Meningsskapande är därför en aktiv process som innebär att sammanfoga läsarens och skribentens förkunskaper för att skapa mening av innehållet. Det sista steget, ifrågasättande, som är direkt kopplat till kritisk litteracitet innebär att undersöka textens ställningstagande och värderingar. Här är det viktigt att läsaren förstår textens underliggande mål om att påverka läsaren. Läsaren bör därför föreställa sig olika versioner av texten som kan tjäna andra syften för att därefter kunna kritiskt läsa och ifrågasätta innehållet. Författaren nämner dock att kritisk litteracitet endast kan uppnås genom en distansering till texten och dess diskurser:

> [...] critical reading is only possible if one is able to stand outside the codes of the text - the print code, the semantic and structuring codes, and the pragmatic code (Luke & Freebody, 1997). This can only be achieved if one has more than one discourse, more than one combination of 'saying (writing)-doing-being-valuing-believing (Gee, 1990;142), more than one way of thinking the world. Because texts are instantiations or realization of discourses, it is easier to see them otherwise from the standpoint of a different discourse. (Janks, 2010:22)

Författaren menar att det är enklare att förstå och tolka en text på ett annat vis än vad texten syftar till ifall läsaren utgår från en annan diskurs. Detta bidrar till att läsaren kan distansera sig själv från texten och bli medveten om texters selektivitet och intresse. Genom kritisk litteracitet får läsaren därav en chans att förstå och ifrågasätta maktbalanser och ojämlikheter som kan finnas i texter. I relation till denna undersökning har kritiskt litteracitet en betydelsefull roll eftersom jag, analytikern, måste förhålla mig kritiskt till undersökningsmaterialet för att kunna finna ett resultat på frågeställningarna.

3.2 Kritisk diskursanalys

Kritisk diskursanalys (CDA) är ett sätt att analysera texter kritiskt i relation till dess diskurser. Inom kritisk språkstudie (CLS) framförs språk som en form av social praktik, vilket Fairclough valt att kalla diskurs. Fairclough (2001:20) beskriver en diskurs som social interaktion och delar upp den i tre dimensioner: *text*, *interaktion* och *kontext*. Text representerar den produkt som är språkligt uttryckt i kommunikation, där både verbalt och visuellt språk inräknas. Interaktion synliggör själva produktionsprocessen och tolkningsprocessen av en text, medan kontext innefattar de sociala förhållanden och den sociala påverkan som finns i relation till produktionsprocessen och tolkningsprocessen. I figur 1 visualiseras Faircloughs tredimensionella diskursmodell som förklarar hur en diskurs är

konstruerad, samt hur en diskursanalys tillämpas i förhållande till diskursens olika dimensioner.

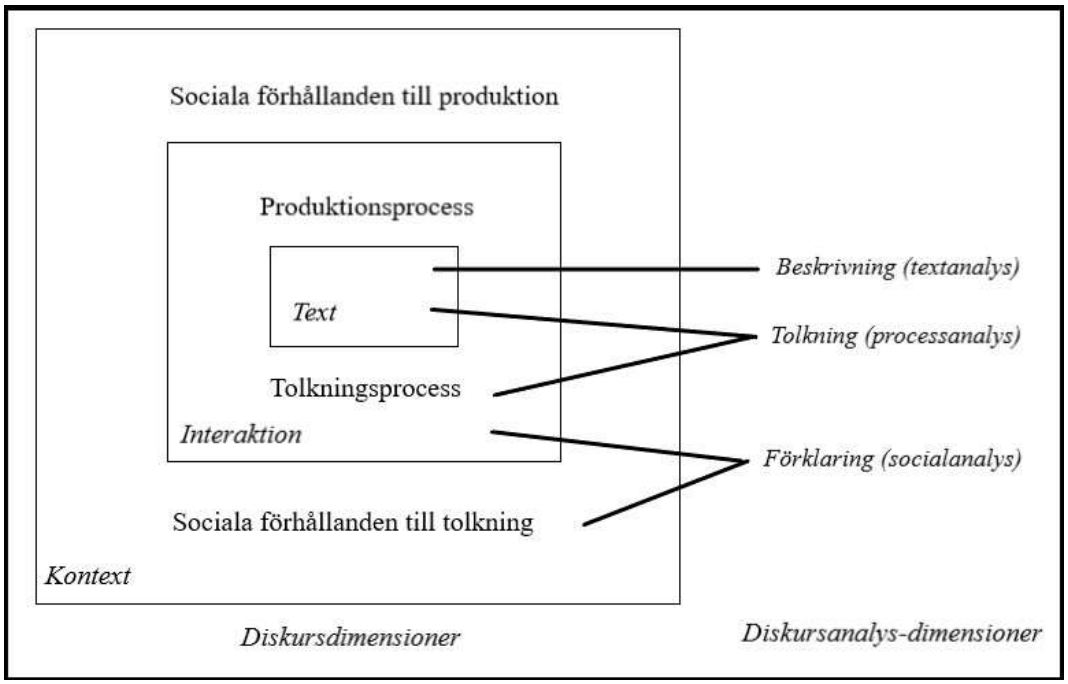

Figur 1. Faircloughs tredimensionella modell av diskurs och diskursanalys.[1]

Fairclough (2003:124) förklarar att olika diskurser är olika syn på världen och att de är förknippade med människors olika relationer till världen. Människors relation till den världen beror på, deras sociala och personliga identiteter, deras lokalisering i världen och de sociala relationer de har med andra personer. Diskurser representerar därför inte bara världen som den är utan de är också projektiva och fiktiva samt representerar möjliga världar som skiljer sig från den faktiska världen. Dessa olika diskurser har också ett syfte att förändra världen i en viss riktning. Fairclough (2001:34) menar att en diskurs fastställs utifrån de sociala strukturer som finns men även att diskurser påverkar det sociala samhället genom att reproducera de sociala strukturerna. Därav är CSL betydelsefull då många människor generellt är omedvetna om diskurser och deras påverkan. CSL kan därför hjälpa människor att bli medveten om orsakerna och konsekvenserna av deras egna diskurser, menar författaren.

I enlighet med de olika dimensionerna av en diskurs har Fairclough (2010:132) utformat tre steg inom CDA: (1) beskrivning, (2) tolkning och (3) förklaring. Dessa steg innefattar (1) en beskrivning av texten och dess innehåll, (2) relationen mellan text och interaktion och (3) sambandet mellan interaktion och den sociala kontexten. Genom att se språk i form av diskurser och sociala praktiker kan inte

[1] Figur 1 är bearbetad från Faircloughs modell av diskurs och diskursanalys. Källor: Fairclough (2010:133), Fairclough (2001:20)

enbart texter, produktionsprocesser eller tolkningsprocesser analyseras, utan förhållandet mellan dessa och deras sociala förutsättningar måste även undersökas (Fairclough, 2001:21). Faircloughs trestegsmetod är en utgångspunkt i denna studie då stor del av materialet måste analyseras och tolkas i relation till sociala kontexter.

3.2.1 Multimodal kritisk diskursanalys

I likhet med CDA, fokuserar multimodal kritisk diskursanalys (MCDA) på den sociala delen av kommunikation, där målet är att identifiera underliggande idéer, värderingar och identiteter som kommuniceras (Ledin & Machin, 2018:27). Skillnaden är dock den multimodala aspekten, vilket innebär att även visuell text, såsom bilder, kartor, diagram etc., analyseras utifrån samma syfte. Med andra ord kan MCDA förklaras som ett medel för att analysera social konstruktion där både den visuella och verbala texten konstruerar och rekonstrueras av samhället.

Björkvall (2009:10) nämner att multimodala diskursanalyser kan användas då en undersöknings syfte är att studera texter i förhållande till deras *kulturkontexter*, dvs. texters samband med historiska, kulturella och sociala sammanhang. Författaren förklarar att genom MCDA kan man studera synliggörandet av olika informationer. ”Exempelvis kan det vara viktigt att studera hur texten presenterar versioner av verkligheten beroende på de intressen och maktrelationer som styr textens utformning.” (Björkvall, 2009:10) Författaren menar att MCDA kan synliggöra hur en text avspeglar olika sociala maktförhållanden beroende på dess underliggande avsikter. Björkvall (2009:82) lyfter även vikten av att kritiskt granska multimodala texter i bland annat läroböcker eftersom de informationskällorna både representerar omvärlden och har makt att påverka samt förändra den. Därav har MCDA relevans för denna undersökning. På grund av att studien undersöker både visuell och verbal text inom läromedel kommer MCDA att användas som ett teoretiskt ramverk för utformning av analysmodellen som undersöker den latinamerikanska representationen.

3.3 Socialsemiotik

Begreppet *socialsemiotik* introducerades för första gången av lingvisten Michael Halliday. Halliday (1978) ansåg att lingvistik tillhörde grenen sociologi och att språk därför var en del av det sociala systemet. Ledin och Machin (2018:17) förklarar att den socialsemiotiska infallsvinkeln på språk är att språk konstrueras genom brukarens valmöjligheter och vad hen vill uppnå i den sociala kontexten. Med andra ord skapas språk utifrån de val som talaren gör och hens avsikter.

En av grundpelarna i socialsemiotik är att se språk som funktionellt: att språk fyller ett funktionellt syfte inte bara på grund av det mänskliga behovet av att skapa mening av vår omvärld, utan även att skapa och bibehålla sociala relationer mellan människor (Ledin & Machin, 2018:17). Utifrån det funktionella perspektivet på språk konstaterade Halliday (1978:123) att språk har tre metafunktioner: en *ideationell funktion*, en *interpersonell funktion* och en *textuell funktion*. Den

ideationella funktionen representerar den innehållsmässiga delen av språk, vilket beskriver hur människor kommunicerar idéer. Den interpersonella funktionen kännetecknas utifrån deltagarna i kommunikationen, deras relation och attityd till den kommunicerade idén och dess betydelse i relation till andra personer. I den textuella funktionen sammanförs de två tidigare nämnda delarna och deras samverkan förtydligar kommunikationen. Däremot menar Ledin och Machin (2018;18) att dessa tre metafunktioner inte är så användbara vid analys av visuell kommunikation, även om de tydligt förklarar den socialsemiotiska infallsvinkeln på språk. Författarna menar att visuell kommunikation går att klassificeras utifrån de ovannämnda metafunktionerna, men att det har lite nytta för empirisk forskning. Däremot har Kress och Van Leeuwen (2021) utgått från socialsemiotikens metafunktioner när de utvecklat och specificerat sin analytiska metod för visuell representation. Författarna förklarar att deras bok *Reading Images – The Grammar of Visual Design* beskriver de ideationella, interpersonella och textuella tillgångar som finns i visuell text och menar att boken är uppbyggt som ett instrument för att analysera visuell kommunikation på ett kritiskt sätt. En av strategierna för att analysera visuell text är *representation och interaktion*. Denna strategi avspeglar framför allt hur den interpersonella metafunktionen kan analyseras i visuell text. Kress och Van Leeuwen (2021:113) förklarar att denna strategi innefattar uppbyggnad och underhållande av interaktion mellan mottagaren och producenten av bilden. Kortfattat innebär denna strategi en analys av de semiotiska resursernas framställning i en bild. *Semiotiska resurser* är de tillgängliga element som finns i en text för att skapa mening. Det kan exempelvis vara bokstäver, textsnitt, färger, indelningar, vinklar etc. Semiotiska resurser används för att klargöra kommunikationen på ett systematiserat och detaljerat sätt, vilket också bidrar till att förtydliga och förstå hur vissa specifika enstaka semiotiska resurser skapar mening (Ledin & Machin, 2018:16). Därav skulle en analys av semiotiska resurser för den interpersonella metafunktionen vara bland annat nivån av distans och vinkel i relation till interaktionsskapande mellan den visuella texten och mottagaren (Kress & Van Leeuwen, 2021:113). *Komposition* är en annan aspekt som kan analyseras vid visuell textanalys. Komposition avspeglar den textuella funktionen, dvs. samspelet mellan de representativa och interaktiva elementen, och innefattar en analys av hur textelementen förhåller sig till varandra (Kress & Van Leeuwen, 2021:179). Dessa strategier kommer att lägga grunden för den visuella textanalysen som ska att utföras i denna studie och de kommer att förklaras mer utförligt i avsnittet 5.2. En semiotisk infallsvinkel vid textanalys innebär även förståelse för vilka valmöjligheter som finns tillgängliga för textproducenten och vad dessa olika val kan kommunicera till mottagaren. Att analysera visuell kommunikation kräver därför en analysmodell som förhåller sig till de varierade valmöjligheter och meningspotentialer som presenteras (Ledin & Machin, 2018:18). Därav inkluderas även ett socialsemiotiskt angreppsätt i arbetsgången. I analysprocessen kommer valmöjligheterna som funnits vid textproduktionen att beaktas och problematiseras.

3.4 Etnocentrism och eurocentrism

Enligt Billiet, Eisinga och Scheepers (1996:402) åsyftar etnocentrism till individens egna attityder kring etnisk och kulturell tillhörighet. Etnocentrism utgörs av två olika inställningar; en positiv och en negativ attityd. Den positiva attityden praktiseras gentemot individens egna sociala och etniska tillhörighet, där positiva fördomar ligger i grunden, medan den negativa attityden och dess fördomar uppträder i förhållande till andra etniska sociala grupper. Författarna nämner att den mentala mekanismen för etnocentrism grundas i social identifikation och att den kan delas in i två element; identifiering (social identification) och kontraidentifiering (social contra-identification). ”Social identification was defined as the selective perception of predominantly positive characteristics of the in-group, while social contra-identification was defined as the selective perception of predominantly negative characteristics of out-groups.” (Billiet, Eisinga, & Scheepers, 1996:402) Individens sociala identifiering eller kontraidentifiering grundas därav i hens egna idéer och fördomar kring olika sociala grupper. Författarna nämner även att både identifieringen och kontraidentifieringen främjar en förstärkt och bibehållande social identitet för individen.

Jämförelsevis är eurocentrism inte lika individorienterat. Hostettler (2012:2) definierar eurocentrism som europeisk etnocentricitet vars teori och praktik handlar om att privilegiera européerna. Detta innebär en idé om en europeisk överlägsenhet och dominans, vilket uppvisas och motiveras genom olika sociala metoder. Det går att hänvisa många av dagens fenomen till eurocentrism, bland annat systematisk rasism, kolonialism, västerländsk adoptering (Westernization), strukturen på globala marknader, underutveckling, islamfobi, etc. Men det har visat sig att eurocentrismen även har problematik i vad som Hostettler har valt att kalla den filosofiska dimensionen. Detta innefattar strukturerna av modernt tänkande, agerande samt sociala relationer. Hostettler (2012:2–3) nämner därav en studie som gjordes av Inmanuel Wallerstein år 1997, vars syfte var att undersöka hur forskare förhåller sig till dessa problem. Resultatet indikerade att de flesta föreställningarna om eurocentrism bekräftades genom en till flera av dess olika former. Forskaren konstaterade även att användningen av en form upprätthöll de andra formerna omedvetet. I relation till resultatet myntades begreppet ’eurocentrisk anti-eurocentrism’. Hostettler (2012:3) kritiserar dock Wallersteins arbete eftersom även hans text reproducerar eurocentrism och säger att det är svårt att kritisera eurocentrism utan att göra filosofiska misstag, såsom reduktionism, teleologi eller andra kategorifel. Med andra ord kan det vara komplext att förhålla sig och diskutera eurocentrisk utan att praktisera och bibehålla själva föreställningen.

Etnocentrismens och eurocentrismens relevans till denna studie är att jag måste ha kännedom och kunna förhålla mig till dessa perspektiv i analysprocessen. Dessutom har dessa attityder relevans för syftet av undersökningen då en del av syftet är att jämföra den latinamerikanska representationen med den europeiska

representationen. Förkunskap och ett kritiskt förhållningssätt till etnocentrismen och eurocentrismen är därför viktigt för att kunna problematisera undersökningens material och analysresultat.

4 Tidigare forskning

I Björkvalls (2003) avhandling *Svensk reklam och dess modelläsare* undersöktes olika reklambilder och deras relation till modelläsaren. Avhandling utgick från en multimodal textanalys som grundades i en kritisk diskursanalys med ett socialsemiotiskt avstamp. Analysmodellen som användes var baserad på bl.a. ovannämnda teorier där Björkvall fokuserade på fyra aspekter: komposition, ideationell betydelse, interpersonell betydelse, och rekontextualisering. Forskaren förklarar att komposition, ideationell betydelse och interpersonell betydelse är kopplade till analysen av textelementen, medan rekontextualisering är kopplade till analysen i relation till modelläsaren. Resultatet av undersökningen påvisade att det fanns en distinktion mellan modelläsaren som riktar sig till manliga mottagare och den som riktar sig till kvinnliga mottagare. De manligt inriktade reklamannonserna tenderade att lägga fokus på att reproducera framgång och ledarskap, medan de feminina reklamannonserna hade en inriktning som fokuserade mer på utseendemässiga faktorer och den kvinnliga kroppen. Resultat påvisade även att reklamannonserna reflekterade manlig överlägsenhet och kvinnlig underlägsenhet.

I Mattlars (2008) avhandling *Skolpropaganda?* undersöktes läromedel för svenska som andraspråk och vilka föreställningar och värderingar av det svenska samhället som de förmedlar. Avhandlingen utgick från en kvantitativ samt kvalitativ analys där den kvantitativa metoden utgjorde ett stöd för den kvalitativa textanalysen. Den kvantitativa analysen innefattade en mätning och klassificering ur ett genus- och etniskt perspektiv av bl.a. fiktiva personnamn, historiska eller nu levande personer etc., medan den kvalitativa analysen fokuserade på framställningen av kön, könsmönster, etnicitet, samhörighet och jämställdhet. Resultatet uppmärksammade att de flesta läroböcker har en eurocentrisk utgångspunkt och att innehållet som klassificeras som icke-västerländskt var väldigt marginellt, varav icke-västerländska kvinnor var den mest marginaliserade gruppen.

I rapporten *La imagen de España e Hispanoamérica en los manuales de español utilizados en la enseñanza secundaria en Suecia* undersökte De la Cuestas (2007) hur olika spanskspråkiga länders kultur avbildas i läromedel. Syftet med studien var att analysera hur den kulturella representationen av Spanien respektive Latinamerika såg ut men också i vilken utsträckning representationerna förekom. Undersökningen ämnade också att undersöka kulturella skillnader, kulturell mångfald och läromedelsförfattarnas subjektivitet vid presentation av kultur. Resultatet påvisade att läromedlen skilde sig åt, men De la Cuesta (2007:98) konkluderade att det inte fanns någon tydlig planering i presentation av latinamerikanska länder i samtliga läromedel. Däremot förekom svensk

etnocentrism i vissa böcker då både spansk och latinamerikansk kultur presenterades utifrån ett svenskt perspektiv med en viss ton av överlägsenhet.

5 Material och metod

I detta avsnitt förklaras tillvägagångssättet för materialinsamling, materialets stoff och struktur, samt metodval och analysprocess i relation till att uppnå undersökningens syfte. Eftersom undersökningen har ett fokus på den mänskliga representationen i form av textomfattning och framställning, så innefattar undersökningen två huvudaspekter som måste analyseras. Metoden för undersökningen innefattar därför olika analysmodeller för och inom respektive del, vilket förklaras utförligare i avsnitt 4.2.

5.1 Materialinsamling och urval

Materialet för denna undersökning består av tre läromedel för spanskundervisning på gymnasial nivå. Materialinsamlingen har gjorts genom ett kriterieurval, vilket innebär att det är ett eller fler kriterier som måste uppfyllas för att materialet ska kunna väljas (Perry, 2017:68). Därav har läromedlen valts utifrån de villkor som undersökningen kräver. Urvalet har utgått från följande kriterier:

- Variation
- Mottagargrupp
- Undervisningsnivå
- Språknivå
- Publiceringsår

Till att börja med har urvalet gjorts för att skapa ett så jämlikt men varierat urval som möjligt. I relation till variationsändamålet har läromedlen valts från tre olika serier, vilket kan komma att vara betydande vid ett eventuellt uppmärksammande av skildringar emellan de olika serierna. Däremot är alla böcker riktade till samma utbildningsnivå, dvs. svensk gymnasieskola eller vuxenutbildning. Genom att läromedlen är riktad till samma utbildningsnivå har samtliga läromedel därför samma målmottagare, nämligen elever på svensk gymnasieskola eller vuxenutbildning. Vidare har även en homogen undervisningsnivå varit ett kriterium för att skapa ett så likvärdigt och homogent språk- och textinnehåll som möjligt. Därav är alla läromedel inriktade till spanska 4. Undersökningen begär även att språket har en tillräckligt hög språknivå för att kunna analyseras och därav har tidigare nämnd undervisningsnivå valts. Urvalet av material har också baserats på ett tidskriterium eftersom målet var att hitta läromedel från olika årtal för att eventuellt kunna jämföra resultatet i ett tidsperspektiv. Urvalet har därför gjorts med idén att skapa ett så jämnt fördelat tidsintervall som möjligt mellan böckerna. Läromedlen har ett 5–6 års intervall mellan böckerna och ett 11 års spann mellan det nyaste och det äldsta läromedlet. Därmed har även publiceringsår varit ett avgörande element i insamlandet av materialet.

5.1.1 *Próxima estación 4*

Próxima estación 4 är ett läromedel för spanskspråkig undervisning inom gymnasiet och vuxenutbildningen och är ämnad för spanska steg 4. Boken skrevs av Sara Gröndahl, David Fernández García, Ingvild Liven, Gro Eli Lund Moss och Espen Rosén och publicerades år 2019 av bokförlaget Liber. Boken består av totalt 204 sidor och innefattar 9 kapitel med olika teman. Kapitlen är strukturerade utifrån underkategorierna: text, kommunikation, språk och strategier. Varje kapitel innefattar läs- och skrivaktiviteter, vokabulär, grammatik och samtals- och lyssningsövningar. Avslutningsvis finns ett fördjupningsavsnitt, en grammatiksektion och en sektion för ordlistor.

5.1.2 *Vistas 4*

Vistas 4 är ett läromedel för spanskspråkig undervisning för gymnasiet och vuxenutbildningen. Boken skrevs av Inger Rönnmark och Eulàlia Quintana Segalà och är ämnad för spanska steg 4. Läromedlet publicerades år 2013 av bokförlaget Sanoma Utbildning AB och består av totalt 272 sidor. Inledningsvis presenterar boken ett välkomstavsnitt och därefter introduceras 4 kapitel som innefattar olika teman och underkategorier. Kapitlen innehåller läs- och skrivaktiviteter, vokabulär, grammatik och samtals- och lyssningsövningar. Utöver detta finns två avsnitt i slutet som heter ”Idioma” (språk) och ”Revistas” (tidningar), därefter presenteras en grammatiksektion, ett facit till övningarna och avslutningsvis ordlistor.

5.1.3 *Alegría paso cuatro*

Alegría paso cuatro är ett läromedel för spanskspråkig undervisning inom gymnasiet och vuxenutbildningen och är ämnad för spanska steg 4. Boken skrevs av Margareta Vanäs Hedberg, Elvira Herrador Quero och Sylvia Vaccia Izami och publicerades år 2008 av bokförlaget Liber. Boken består av totalt 224 sidor och innefattar 10 kapitel med olika teman. Varje kapitel har 4 sektioner: grammatik, vokabulär, språkövningar och läsförståelse. Kapitlen innehåller läs- och skrivaktiviteter, vokabulär, grammatik och samtals- och lyssningsövningar. Efter det tionde kapitlet finns ett grammatikavsnitt, en sektion för ordlistor samt en sektion med översättningar av kapiteltexterna.

5.2 Analysmetod

För att besvara de tidigare nämnda frågeställningarna kommer undersökning att genomföras med två olika metoder. Den första metoden kommer att innefatta en innehållsanalys. Innehållsanalysen avser att räkna antalet personer som finns i verbal och visuell text och den analysen syftar till att söka ett resultat på frågeställningen om hur stor den latinamerikanska textomfattningen är i läromedlen. Boréus och Kohl (2018:79) kritiserar dock innehållsanalysmetoden eftersom fokuset ligger på att kvantifiera innehållet genom att plocka delar ifrån ett innehåll utan att analysera sammanhanget, vilket tar bort fokus från det

underförstådda och det outtalade i texten. Författarna menar att det underförstådda och det outtalade också bär betydelse och att förbise denna information kan skapa validitetsproblem. Däremot bör detta inte vara ett problem i denna undersökning då den andra metodanalysen inkluderar en analys av både sammanhang och samspel av innehållet. Den andra metoden kommer att utgå från en multimodal kritisk diskursanalys som fokuserar på att besvara frågeställningen om hur den latinamerikanska representationen synliggörs i läromedlen. I den andra analysmetoden kommer även en tematisk analys att genomföras för att redogöra för eventuella mönster i framställningen av latinamerikanska personer. I båda metoderna kommer både verbal och visuell text att analyseras, dvs. skrift och bild.

Analyserna kommer att genomföras manuellt, vilket har både för- och nackdelar. Boréus och Kohl (2018:58) nämner att vissa typer av analysmodeller, såsom diskursanalyser, kräver manuell kodning på grund av dess komplexitet och menar att genom manuell kodning kan mer invecklade tolkningar och bedömningar utföras. Däremot är den manuella kodningen mindre tidseffektiv i jämförelse med datoriserad kodning, vilket begränsar materialet som kan analyseras i en undersökning. Därav kan endast begränsad mängd text blir analyserad i den här undersökningen, men det finns samtidigt potential för mer avancerade tolkningar på grund av kodningsvalet. En annan viktig aspekt av analysmetoderna är att de kräver en viss tolkning av innehållet för att kunna genomföras. Enligt Bergström och Boréus (2018:31) är processen av tolkning mer eller mindre komplex beroende på vilken typ av analys som utförs. I exempelvis en innehållsanalys krävs oftast mindre tolkning av innehållet än en diskursanalys där både explicita och implicita idéer måste tolkas. Det här gör att tolkningsproblem lättare uppstår i en diskursanalys än innehållsanalys. Författarna förklarar även att det krävs en förförståelse för att göra tolkningar, där värderingar, förkunskaper, erfarenheter, åsikter m.m. spelar in, och att det är viktigt att vara medveten om denna förförståelse. Analytikerns medvetenhet om hur hens förförståelse påverkar tolkningen av texten är en viktig faktor för att minska risken för tolkningsproblemen. Perry (2017:128) nämner även denna förförståelse i relation till hur forskaren kan förtydliga sin analys och resultat för läsaren. Författaren menar att ”researchers should disclose any biases that might have an impact on the approach used and any interpretation made on the data. This helps consumers determine how the researchers arrived at their conclusions.” (Perry, 2017:128). Med andra ord kan förståelsen för hur datan har blivit insamlad och tolkad underlättas ifall mottagaren får tydliga förklaringar i och kring analysprocessen. Därav finns det relevans att förklara min förförståelse om materialet och analysmetoden innan resultatet presenteras. Jag har ingen specifik förkännedom kring analysmaterialet för denna studie, däremot kan tolkningen av materialet ändå påverkas av mina tidigare generella kunskaper och erfarenheter av svenska läromedel. Janks (2010:72) nämner att texten har olika grad av påverkan beroende på vilka diskurser som finns med i texten, samt vilka diskurser som texten är lokaliserad i. ”In reading texts that offend us, the discourses which structure our

own beliefs and values give us the critical distance needed to read against them. It is much more difficult to read against text that we are comfortable with." (Janks, 2010:72) Författaren menar att komplexiteten av avkodning för läsaren påverkas beroende på vilka diskurser som är kopplade till texten. Med andra ord kan materialet som ska analyseras infatta redan kända diskurser för mig i relation till min skolbakgrund och läromedlens syfte och avsiktliga mottagare, vilket kan skapa en bekvämlighet i läsningen. På grund av detta finns en risk att jag upplever svårigheter att kritiskt granska texten. Däremot har jag fått uppfattningen om att den spanska varieteten, dvs. de spanska variationerna som pratas i Spanien, prioriteras och undervisas främst inom de svenska utbildningsverksamheterna. Genom personliga erfarenheter av Sveriges spanskundervisning samt personliga möten med elever och lärare inom ämnet spanska har jag förstått att det finns ett diskriminerande förhållningssätt mot vissa latinamerikanska varieteter inom det spanska språket. Således antyds det att latinamerikanska varieteter inte har samma sociala status och acceptans som de spanska varieteterna. Med andra ord har jag en förförståelse kring att spanskspråkig undervisning är ojämlikt i förhållande till de varieteter som finns av det spanska språket. Detta kan därför skapa den kritiska distans jag behöver för att kunna läsa emot materialets text. Jag är även medveten om att denna förförståelse kan komma att påverka analysprocessen och tolkningsprocessen, men p.g.a. att jag erhåller kunskap kring min egen förförståelse borde risken för tolkningsproblem minskas.

5.2.1 Textomfattning - analysmodell

Denna analysmodell kommer att utgå från en kvalitativ innehållsanalys som avser att kategorisera textelement genom ett kod-schema (Boréus & Kohl, 2018:50). Huvudsyftet med innehållsanalysen är att urskilja och kategorisera personer i läromedlen för att kunna skapa en översikt av hur stor andel av texten som utgörs av latinamerikanska respektive europeiska personer. Mer specifikt innefattar denna del en analys av alla personer i läromedlen inom både verbal och visuell text. Analysmodellen innefattar ett kodschema som är konstruerat utifrån människors geografiska ursprung. Kodschemat innefattar fyra kategorier: latinamerikanskt ursprung, europeiskt ursprung, okänt ursprung eller multipelt ursprung. Användningen av kodschemat och utförande av kategoriseringen inom de olika textformerna förklaras mer utförligt i avsnittet 5.2.1.1.

5.2.1.1 Tillvägagångssätt

Antal personer kommer att räknas och kategoriseras utifrån geografiskt ursprung. Kategorierna latinamerikanskt ursprung och europeiskt ursprung kommer att utgå från personernas koppling till antingen ett latinamerikansk eller europeiskt geografiskt område eller kultur. Det vill säga, framgår det att exempelvis en person befinner sig i europeiskt område utan vidare visuell eller verbal information kring hens ursprung kommer personen att tolkas vara av europeiskt ursprung. Den verbala och visuella texten kommer att analyseras parallellt på grund av att den verbala texten som analyseras är den text som är kopplad till bilderna. Därav är de

ideationella aspekterna i den verbala texten avgörande för kategoriseringen av personerna i den visuella texten. Denna typ av kategorisering kan vara problematiskt att utföra på grund av uteblivande eller missvisande information. Därav används kategorin ”okänt ursprung” vid de fall där en persons etniska ursprung är svårkategoriserad. Eventuella personer med geografiskt ursprung från både Europa och Latinamerika kommer ha en egen klassificering kallad ”multipelt ursprung” och kommer därför inte räknas in i varken den latinamerikanska representationen eller den europeiska representationen. Personer i texter som har koppling till mångkulturalitet eller ett multietniskt ursprung från andra geografiska områden än de ovannämnda kommer även att räknas in inom kategorin ”multipelt ursprung”. Om det framkommer att en person har annat geografiskt ursprung, exempelvis från ett annat land eller världsdel än de tidigare nämnda kategorierna, kommer personen att kategoriseras som ”okänt ursprung” eftersom komponentens information inte har relevans till undersökningens syfte och frågeställning. Slutligen kommer omfattningen av den latinamerikanska representationen i både verbal och visuell textform att mätas och jämföras med siffran för den europeiska representationen.

Den visuella texten innefattar alla typer av bilder som föreställer personer eller delar av människor, dvs. bilder som innehåller endast en kroppsdel eller ett ansiktsparti är också inräknade. De bilder som inkluderas i analysen är fotografier, målningar, affischer etc., men omslagsbilderna för respektive läromedel har exkluderats eftersom det inte finns någon tillhörande verbal text som bidrar till att avgöra de avbildade personernas ursprung. Därav har inräkningen av omslaget ingen betydande påverkan i mätningen. Den verbala texten som analyseras har avgränsats till den skriftliga texten som åtföljer den visuella texten. Denna avgränsning har gjorts på grund av att omfattningen av denna studie ska vara lämplig och genomförbar inom arbetets tidsram. Mätningen av personer i den verbala texten innefattar fiktiva personnamn, verkliga personnamn, gruppnamn och substantiv som hänvisar till personer på grupp eller individnivå. Ett exempel på gruppnamn kan vara ett namn på ett musikband, medan substantiv som representerar personer kan vara ord som ”sångare” eller ”fotbollslaget”. Däremot räknas personens förekomst endast en gång per text, dvs. om det finns olika ord som refererar till samma person, såsom ”pojken” och ”ungdomen”, räknas dem som samma person. Personer som presenteras i grupp, exempelvis ord som ”folk”, ”familj”, ”föräldrar” etc., kommer att räknas som en benämning. Detta grundas i att kollektiva substantiv, såsom ”familj”, inte urskiljer exakta antalet individer som innefattas i ordet och antalet går därför inte att avgöra. Däremot vid specificering av grupp, exempelvis ”mamma och pappa”, räknas personerna enskilt då de framställs som individer och ett specificerat antal.

5.2.2 Framställning - analysmodell

Utifrån den kvantitativa kategoriseringen av personers geografiska ursprung kommer latinamerikanska personer att analyseras utifrån en mer kvalitativ analysmodell. Med hänsyn till undersöknings syfte kommer genomförandet av den

kvalitativa undersökningen baseras i multimodal kritisk diskursanalys (MCDA) då både visuell och verbal text kommer att granskas. Ledin och Machin (2018:27) förklarar att MCDA syftar till den sociala aspektens betydelse av kommunikation och att det primära syftet är att identifiera de underliggande idéer, värderingar och identiteter som avspelas i olika typer av texter. MCDA fokuserar inte så mycket på de visuella semiotiska valen i sig, utan mer på hur samspelet mellan dem visualiseras inom kommunikationen i relation till makt (Machin & Mayr, 2012:10). I denna undersökning kommer den latinamerikanska representationen granskas utifrån ett maktperspektiv för att utforska om det förekommer undervärderande framställningar av latinamerikanska personer. Analysmodellen kommer även innefatta en tematisk analys av vilka representationsmönster som finns i den visuella och verbala texten. Denna tematiska analys innebär att jag, analytikern, ska urskilja, identifiera och dokumentera mönster i framställningen av den insamlade datan. Grundtanken med detta är att få en överblick av eventuella mönster som kan finnas i fråga om representationen av latinamerikanska personer. I den verbala texten kommer MCDA användas för att analysera enskilda ord och dess ideationella funktion, medan i den visuella texten används MCDA för att beskriva relationen mellan tillämpningen av semiotiska resurser och de kommunicerade idéer och värderingar som de bär.

Inom MCDA finns det olika typer av analysmetoder och en av de mest grundläggande är lexikal analys, vilket innebär att ordvalen i en text granskas (Machin & Mayr, 2012:31). Denna analysmetod har valts då ordvalen i relation till den mänskliga framställningen har relevans till studiens frågeställning och syfte. I den verbala texten kommer analysmodellen därför att fokusera på ordval i relation till mänsklig framställning. Analysmodellen kommer att baseras i Faircloughs (2003:145–150) teori om *representationer av sociala aktörer* (representations of social actors), det vill säga vilka representationsval som görs för att framställa deltagare i en text. Machin och Mayrs (2012:77) förklarar att kommunikatören alltid har valmöjligheter för hur sociala aktörer ska representeras och att alla val har sociala konsekvenser: ”These choices allow us to place people in the social world and to highlight certain aspects of identity we wish to draw attention to or omit.” (Machin & Mayr, 2012:77) Med andra ord kan en analys av ordval uppmärksamma både synliga och underliggande idéer och värderingar kring identiteter. Den verbala analysmodellen kommer utgå från följande huvudkategorier (Faircloughs, 2003:145–146):

1. *Inkludering/exkludering*

2. *Personlig/opersonlig*

3. *Nominering/klassificering*

4. *Specificering/generalisering*

Mer specifikt innebär detta att (1) deltagarna är lexikalt närvarande eller lexikalt undertryckta (suppression). Denna kategori kommer dock att fokusera på lexikalt

undertryckande då den lexikala närvaron kommer att mätas genom de andra kategorierna. Lexikalt undertryckande är nominalfraser vars aktörer är undertryckta (Fairclough, 2003:145), exempelvis som orden ”byn” och ”samhället” vars personliga aktörer sammanförs och benämns genom ett substantiv som ursprungligen inte syftar på personer. Kategori (2) syftar på om deltagarna framställs som personliga eller opersonliga, vilket innefattar nivån av personligt framställande. Exempelvis är ’Johan Carlsson’ mer personligt i jämförelse med ’en vit man’. Denna kategori innebär även att personerna framställs som kollektiva substantiv eller individuella substantiv, dvs. skillnaden mellan att ”skolan anser” eller ’rektorn anser’. Kategori (3) innebär att personer framställs genom personnamn eller klassificerande kategorier utifrån funktion eller sysselsättning, exempelvis ”kvinna” eller ”politiker”. Här inräknas även en klassificering av individuell kontra gruppprepresentation, dock har jag valt att analysera denna aspekt enskilt under kategorin *grupp/individ* för att förtydliga redovisningen av resultatet. Sista kategorin (4) innefattar att en framställning refererar till en specifik eller generell person/persongrupp. Exempelvis kan ordet ”doktorerna” ha en specifik framställning genom att referera till en viss grupp doktorer på en viss avdelning av ett sjukhus eller så kan ordet referera till doktorer på ett generellt och övergripande sätt. Analysmodellen kommer även utgå från Machins och Mayrs (2012:82–84) representationsvarianter: *anonymisering* (1), *aggregering* (2) och *objektifiering* (3), vilket syftar till huruvida deltagarna (1) anonymiseras i meningen, ex. ’det sägs att’, (2) presenteras som nummer eller statistik, ex. ’10, 000 personer’, (3) objektifieras genom att ersättas av kännetecken, exempelvis att frasen ’en sötnos’ ersätter frasen ’flickan’.

Den visuella textanalysen, dvs. bildanalysen, kommer att baseras på Björkvalls analysmodell där delar av komposition, interpersonell betydelse och ideationell betydelse kommer att analyseras. Denna studies kompositionsanalys kommer därför också att utgå från Kress och Van Leeuwens (2021) underkategorier av komposition: (1) *visuell avgränsnin*g (framing), (2) *informationsvärde* (information value) och (3) *framskjutenhet* (salience), där huvudsyftet är att undersöka fördelningen och avgränsningen mellan olika textelement. Mer specifikt kommer följande aspekter att analyseras: (1) *segregation, separation och visuell kontrast*, (2) *given/ny och ideal/reell information* och (3) förekomsten av *framskjutenhet*. Den interpersonella betydelsen avspeglar Kress och Van Leeuwens (2021) strategi *representation och interaktion* och undersöker primärt interaktionsnivån i den visuella texten. I den interpersonella analysen kommer följande aspekter att undersökas: *kameravinkel*, *perspektiv* och *distans*. Dessa kontakttyper kommer att graderas mellan hög och låg kontakt beroende på kontakttypernas potential till kontaktskapande. Kress och Van Leeuwen (2021:123–124) förklarar att distans avspeglar den sociala relationen mellan människor och att det finns tre typer av social relation: personlig, social och allmän. Dessa tre relationer avspeglar därför kort, medel respektive lång distans, även om gränsdragningarna ibland är diffusa. Den ideationella betydelsen innefattar olika textuella processer. I visuell text innebär detta narrativa och

konceptuella processer. Narrativa processer representerar dynamiska handlingar och innefattar följande underkategorier; aktionsprocess, händelse, reaktionsprocess, mental process och verbal process (Björkvall, 2009:63). I den visuella texten gestaltas handlingar och händelser genom vektorer. Björkvall förklarar vektorer på följande vis: ”En vektor är någon typ av linje, t.ex. en pil, en mänsklig blick eller ett avbildat verktyg som pekar i en viss riktning.” (Björkvall, 2003:65). Med andra ord är vektorer ett visuellt element som skapar betydelsen av en handling. En blick kan därför klassificeras som en narrativ process. Kress och Van Leeuwen (2021:116) menar att blick (gaze) är en interaktiv handling som antingen har intentionen begäran (demand) eller erbjudan (offer) beroende på vad resterande visuell information visar, ex. personens ansiktsuttryck. Däremot kommer processen blick inte att tolkas utifrån dessa två beskrivningar utan kommer att analyseras generellt som en handling med interaktivt syfte. Fortsättningsvis finns det konceptuella processer som representerar de mer statiska handlingarna i visuell text. Dessa processer innefattar tre underkategorier; analytiska, symboliska och klassificerande (Björkvall, 2009:72). I denna analys kommer endast symbolisk process att analyseras då denna process hjälper att analysera framställningen av latinamerikanska personer. Den symboliska process som kommer att analyseras är *symboliska attribut*. Kress och Van Leeuwen (2021) förklarar kategorin på följande sätt: ”symbolic attribute structures represent meaning and identity as being conferred to the carrier.” (Kress & Van Leeuwen, 2021:105). Med andra ord innebär symboliska attribut att identifiera och personifiera de visuella deltagarna utifrån olika visuella föremål som finns i bilder. Analysen av symboliska attribut kommer först och främst användas som ett instrument för att kunna analysera enskilda bilder mer djupgående vid behov. Mer specifikt kommer resursen nyttjas i analysen av resultat (se exempel på sida 37). Den visuella analysen kommer även utgå från Ledin och Machins (2018:56) kategorisering *generalisering* (generic and specific), vilket innebär att avbildade personer i någon form är retuscherade för att framställas med ett mer generellt utseende. Den visuella texten kommer även analyseras utifrån kategorin *grupp/individ*. Kategorin avspeglar en analys av hur många personer som framställs i bilden, dvs. om bilden innehåller en persongrupp eller en individ (Ledin & Machin, 2018:54–55).

5.2.2.1 Tillvägagångssätt

Den verbala texten som analyseras har avgränsats till den skriftliga texten som åtföljer den visuella texten, dvs. bildbeskrivningar eller större textavsnitt. Detta innebär att instruktioner och aktiviteter har exkluderats. Avgränsningen har gjorts utifrån den kvantitativa analysens resultat, dvs. de bilder som innefattade latinamerikanska personer, för att kunna analysera den latinamerikanska framställningen i förhållande till frågeställningen.

I den verbala textanalysen kommer de fraser som framställer latinamerikanska personer att urskiljas och kategoriseras utifrån den tidigare nämnda analysmodellen och dess kategorier. Analysprocessen kommer att fokusera på (1)

nominalfraser som benämner eller syftar till latinamerikanska personer (2) passiva fraser utan agent, ex. ”det sägs” eller ”ett språk talas”, (3) indefinita pronomen som fungerar som subjekt/objekt och syftar på personer, ex. ”ingen” eller ”allihop”. Ordvalen kommer därefter att klassificeras och granskas med avsikt att upptäcka eventuella mönster inom och mellan läromedlen.

Vid tolkning av nominalfraser som klassificeras som lexikalt undertryckande har jag utgått från Machin och Mayrs förklaring av kategorin. Machin och Mayr (2012:85) menar att meningar med kategorin lexikalt undertryckande innefattar ett subjekt som egentligen inte har makt att förändra något även om meningen framför detta. Därav har jag tolkat Machin och Mayrs beskrivning och valt att endast inräkna de nominalfraser som kan ersättas av en aktör, dvs. ifall nominalfrasen har en handlingskraft att kunna påverka eller bli påverkad av de andra deltagarna i meningen. I exempelvis frasen ”samhället protesterade” har nominalfrasen en metaforisk syftning på personer eftersom ordet ’samhälle’ inte är en aktiv aktör i sig. Jämförelsevis om meningen skulle se ut på följande vis ”samhället är ojämnställt”, så borträknas nominalfrasen eftersom ’samhället’ då syftar till ett koncept eller system. Då en nominalfras benämner flera individer även om frasen endast syftar till en person så har jag valt att dela upp frasen och klassificera den utifrån antalet individer som benämns för att inräkna alla relevanta personer i texten. Exempelvis frasen ”Marias kusin” benämner två personer, dvs. ”maria” och hennes ”kusin” och skulle därför analyseras utifrån två individer, medan frasen ”journalisten Maria” syftar till en individ och därmed analyseras frasen som en helhet.

I den visuella textanalysen kommer de bilder som innefattar latinamerikanska personer att granskas och kategoriseras utifrån den tidigare nämnda analysmodellen. Ett kodningsschema kommer att användas där förekomsten av de olika kategorierna dokumenteras antingen i nivåerna låg till hög, eller befintlig/obefintlig. I kompositionsanalysen av bilder som innefattar grupper kommer majoriteten av personerna i bilden utgöra den visuella fördelningen och klassificeringen. Om personerna i bilden har olika placering, distans eller perspektiv kommer ett medelvärde att beräknas utifrån hur majoriteten av personerna framställs. Exempelvis ifall de flesta personerna befinner sig på en hög distans, dvs. en lång distans till mottagaren, trots att vissa befinner sig på låg distans, kommer bilder klassificeras som ’hög distans’.

6 Resultatredovisning och analys

Resultatet från undersökningen presenteras utifrån frågeställningarna och kommer därför redogöras huvudsakligen i tre avsnitt: textomfattning, framställning och verbala och visuella mönster. Resultatavsnitten är därefter indelade utifrån de två textaspekter som analyserats: verbal och visuell text, och kommer att redovisas utifrån dessa.

6.1 Textomfattning

I följande avsnitt presenteras resultatet från textomfattningsanalysen. Syftet är att förklara hur stor andel av visuell och verbal text som består av latinamerikanska personer i jämförelse med europeiska personer. Vid behov har de procentuella enheter som presenteras i avsnitt 5.1 avrundats till närmaste heltal.

6.1.1 Verbal text

I läromedlet Próxima estación 4 (P) hänvisade den verbala texten till totalt 98 personer. 36% av dessa personer kunde kategoriseras med latinamerikanskt ursprung, medan 53% klassificerades som europeiskt ursprung. Den verbala texten i Vistas 4 (V) hänvisade till totalt 84 personer varav 30% av personerna kunde kategoriseras med latinamerikanskt ursprung och 40% kategoriserades som europeiskt ursprung. I läromedlet Alegría paso cuatro (A) hänvisade den verbala texten till totalt 128 personer, varav 44% av dessa personer kunde kategoriseras med latinamerikanskt ursprung och 47% klassificerades som europeiskt ursprung. I figur 2 presenteras resultaten från samtliga läromedel och ger en överblick och komparation mellan dem. Figuren synliggör den latinamerikanska representationens omfattning i verbal text och den kvantitativa skillnaden som finns i relation till den europeiska representationens omfattning. Den lodräta linjen och dess värden representerar den procentuella andel personer som förekom inom den verbal texten.

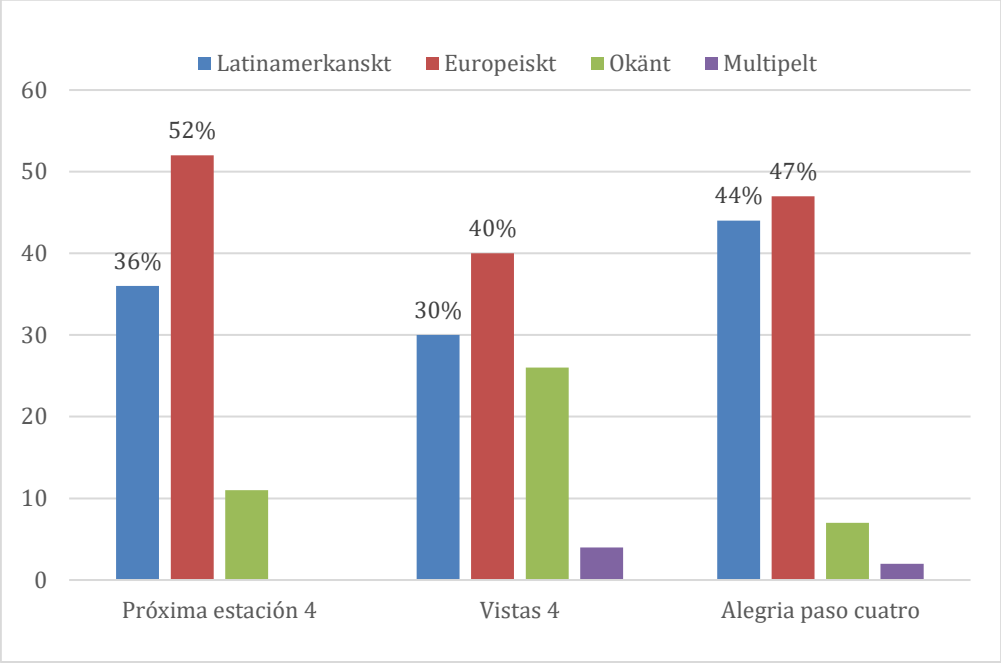

Figur 2. Resultatöversikt av den latinamerikanska och europeiska textomfattningen i verbal text

Utifrån figuren framgår det att läromedlet P innehåller 17% mer europeiska personer än latinamerikanska personer. I läromedlet V är den procentuella skillnaden 10%, vilket innefattar en mindre procentuell skillnad mellan de olika geografiska ursprungen i relation till läromedel P. Analysresultatet av läromedel A påvisar att omfattningen av personer med latinamerikanskt ursprung är 3% lägre än omfattningen av personer med europeiskt ursprung. Jämförelsevis innefattar därför läromedel A den minsta procentuella skillnaden mellan de olika geografiska ursprungen. Sammanfattningsvis indikerar resultatet att den procentuella skillnaden mellan den latinamerikanska representationens omfattning och den europeiska representationens omfattning skiljer sig mellan läromedlen. Däremot fastställer siffrorna att latinamerikanska personer i verbal text utgör en mindre andel av läromedlens innehåll än europeiska personer.

6.1.2 Visuell text

I läromedlet P fanns det totalt 99 bilder som innehöll verkliga personer och mänskliga kännetecken, såsom kroppsdelar eller fiktiva individer. 30% av dessa bilder innefattade personer med latinamerikanskt ursprung, medan 34% kunde kopplas till personer av europeiskt ursprung. Läromedlet V omfattade totalt 50 bilder, varav 20% av dessa bilder innehöll personer med latinamerikanskt ursprung och 32% kunde kopplas till personer av europeiskt ursprung. I läromedel A fanns det totalt 36 bilder varav 31% av dessa bilder innefattade personer med latinamerikanskt ursprung och 47% av bilderna kunde kopplas till personer av europeiskt ursprung. Resultatet för samtliga läromedel presenteras i figur 3. Figuren visualiserar en överblick och jämförelse av samtliga läromedel som har

analyserats och synliggör den latinamerikanska representationens omfattning i visuell text och den kvantitativa skillnaden som finns i relation till den europeiska representationens omfattning. Den lodräta linjen och dess värden representerar antalet personer i procent.

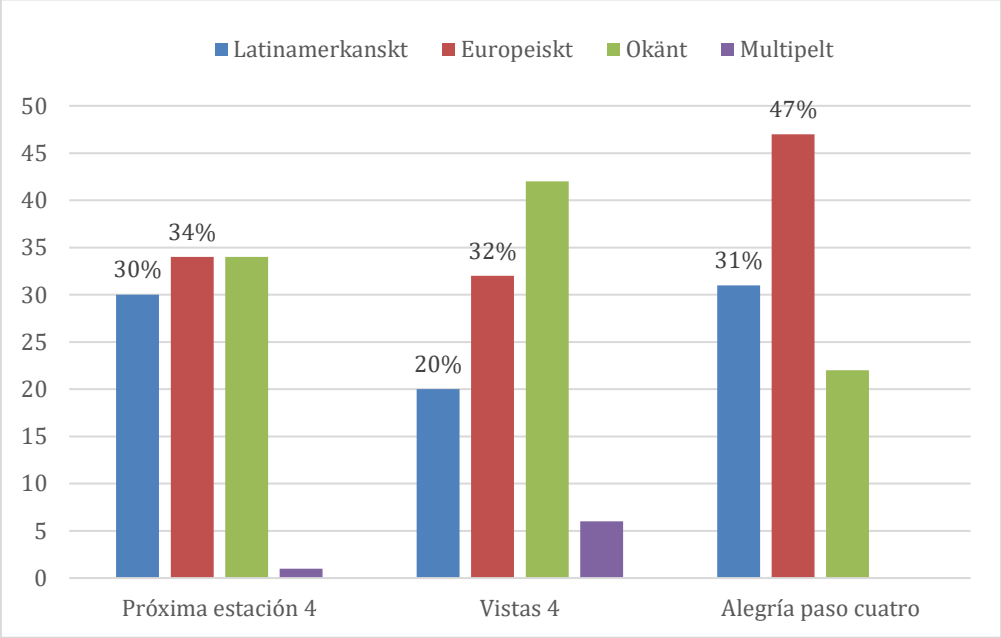

Figur 3. Resultatöversikt av den latinamerikanska och europeiska textomfattningen i visuell text

Utifrån figuren framgår det att läromedlet P innehåller 4% färre bilder som är kopplade till latinamerikanskt ursprung än bilder som är kopplade till europeiskt ursprung. Jämförelsevis innefattar läromedlet V en 12% mindre andel bilder med latinamerikansk anknytning och i läromedlet A representerar latinamerikanska personer 16% färre bilder. Det framgår därför att den procentuella skillnaden skiljer sig inom respektive läromedel. Men resultatet påvisar att latinamerikanska personer utgör ett mindre antal bilder än europeiska personer, vilket tyder på att den latinamerikanska representationens omfattning i den visuella texten i samtliga läromedel utgör en mindre andel av den visuella texten.

6.2 Framställning

Följande avsnitt syftar till att förklara på vilka sätt latinamerikanska personer framställs på inom den visuella och verbala texten och hur stor förekomsten är av respektive framställningsform. Resultatet av den verbala och visuella textanalysen kommer att redogöras från de olika kategorierna som har analyserats. Alla procentuella enheter som presenteras i avsnitt 5.2 är avrundade till närmaste heltal. Vid låga procenttal har en avrundning gjorts med decimal för att förtydliga och specificera resultatet. Exempelmeningarna som presenteras i avsnitt 5.2.1 är på originalspråket spanska och åtföljs av en svensk översättning som är översatt av mig, analytikern.

6.2.1 Verbal text

Inkludering/exkludering

I alla tre läromedel förekom kategorin lexikalt undertryckande, däremot skiljde sig förekomsten mellan läromedlen. I listan nedan konkretiseras den procentuella andelen av kategorin lexikalt undertryckande i respektive läromedel.

- Läromedel P: 6,6%
- Läromedel V: 1,5 %.
- Läromedel A: 1,4 %.

Läromedlet P har störst procentuell framställning inom ovan nämnda kategori medan läromedel V och A har en lägre förekomst av framställningen. Trots den procentuella skillnaden mellan läromedlen påvisar resultatet att latinamerikanska personer framställs genom kategorin lexikalt undertryckande inom samtliga läromedel.

I läromedel P var de fraser som innehöll lexikalt undertryckande oftast benämningar i form av kollektiva substantiv. Nästan alla fraser inom klassen lexikalt undertryckande har också klassificerats som opersonlig, vilket även har bidragit till att kategorin opersonlig har ett högt antal. I exempel 1 konkretiseras en fras som blivit kategoriserad som lexikalt undertryckande. Frasen är ett kollektivt substantiv som även kategoriserats som grupp och opersonlig.

1. ” […] **movimientos sociales y políticos** que luchaban por igualidad,” (Gröndahl et al, 2019:84)

Sv: ” […] ***sociala och politiska rörelser*** *som kämpade för jämställdhet,"*

Läromedelsförfattarnas val av att benämna latinamerikanska personer genom kategorin lexikalt undertryckande i exemplet ovan går att tolkas i relation Faircloughs (2003:149) teori kring deltagarnas irrelevans i kontexten. Exempel 1 är tagen ur en text som har ett historiskt perspektiv och återberättar delar av Latinamerikas socioekonomiska och politiska förändringar mellan 90-talet och 00-talet. Texten är komprimerad med mycket fakta och återberättar ca 15 års tid av samhälleliga förändringar inom ramen av fem meningar. Därav verkar fokuset ligga på att återberätta så mycket fakta som möjligt i stället för att personifiera och specificera deltagarna. Därav tolkar jag att deltagarna framställs genom lexikalt undertryckande på grund av att de inte utgör en betydelsefull roll i kontexten. Majoriteten av de fraser som innefattade lexikalt undertryckande i läromedel P förekom i texter vars teman handlade om reell historia eller olika samhällssituationer, dvs. texter som efterliknade faktatexter. Faktatexter går inte att definiera efter en enskild kategori eftersom texterna kan vara skrivna på olika vis, men den gemensamma nämnaren är att texterna innehåller information kring verkligheten (Skolverket, 2017;1). Detta tydliggör att textproducenterna har haft valmöjligheten att välja hur informationen kan presenteras. Däremot var de flesta faktatexter som förekom i läromedlet skriven på ett mer akademiskt sätt, dvs. en

sak-orienterad och opersonligt skriven text, vilket tyder på textproducenternas idé om aktörernas irrelevans till kontexten påverkat valet av att representera latinamerikanska personer genom kategorin lexikalt undertryckande.

I läromedel V påvisar resultatet att förekomsten av lexikalt undertryckande var 1,5 % av den verbala texten. Benämning av kategorin förekom totalt 10 gånger, varav 6 benämningar förekom inom samma text. I text 3 förekom lexikalt undertryckande vid 6 tillfällen då den latinamerikanska representationen framställdes som kroppsdelar eller kött. Exempel 2 är tagen från text 3 som berättar om en omtalad flygplanskrasch i Anderna och om överlevarnas tankar och handlingar för att hålla sig vid liv.

2. ” [...] trató de cortar **la carne congelada**.” (Rönnmark & Quintana Segalà, 2013:37)

*Sv: ” [...] försökte skära **det frysta köttet**.”*

I exemplet ovan skulle benämningen av lexikalt undertryckande kunna omskrivas till en mer mänsklig och individualiserad framställning. Men författarna har gjort valet att avhumanisera de döda människorna och beskriva dem som ett stycke fryst kött. Genom att framställa de döda människorna som ett objekt, i det här fallet mat, ifrågasätts personernas egenvärde. Med andra ord konstruerar kategorin lexikala undertryckande i text 3 en integritetskränkande framställning av de döda människorna. Däremot framställs de andra deltagarna i texten, dvs. de personer som slutligen äter ’det frysta köttet’, som mer humana personer på grund av ordvalet. Kannibalism är ofta associerat som ett negativt attribut. Att avdramatisera den kannibaliska handlingen genom lexikalt undertryckande bidrar till att mottagaren lättare får förståelse för situationen. Därav gynnar även kategorin lexikalt undertryckande i text 3 representationen av de andra latinamerikanska personerna.

Fortsättningsvis uppnådde kategorin lexikalt undertryckande 1,4 % i läromedel A. Trots att läromedlet A innefattade faktatexter innehöll texterna inte lika hög förekomst av kategorin lexikalt undertryckande på grund av hur texten är skriven, dvs. texterna hade ett mer personligt och berättande perspektiv än akademiskt uttryckt information. I exempel 3 visualiseras hur lexikalt undertryckande har undvikits genom att i stället framställa en person genom kategorierna individuell, nominering, personlig, specifik och sysselsättning. Exemplet är tagen från text 5 vars tema handlade om militärkuppen i Chile år 1973.

3. ”El país lo gobernaba **el presidente Salvador Allende.”** (Vanäs Hedberg et al, 2008:127)

*Sv: ”Landet styrdes av **presidenten Salvador Allende**.”*

Exempelmeningen skulle kunna omskrivas så att den latinamerikanska representationen framställs genom lexikalt undertryckande i stället för en individ. Genom att ersätta nominalfrasen med ex. ett kollektivt substantiv: ’landet styrdes

av den socialistiska regeringen', skulle den latinamerikanska personen i stället vara lexikalt undertryckande. Med andra ord skulle text 5 kunnat innefatta ett högre antal benämningar av lexikalt undertryckande på grund av temat och innehållet i texten, men kategorin lexikalt undertryckande förekom endast vid två tillfällen. Det informella och personliga språket var märkbart i de flesta faktatexter där kategorin lexikalt undertryckande förekom. Därav framgår det att det informella språket är en av anledningarna till den låga förekomsten av kategorin lexikalt undertryckande i läromedel A.

Enligt Fairclough (2003:149) finns det olika motiv till lexikalt undertryckande. Bland annat kan orsaken vara aktörens irrelevans i meningen, men lexikalt undertryckande kan även ha en politisk eller social betydelse. Dessa tre orsaker verkar ofta vara grunden till benämningen av lexikalt undertryckande i läromedlen. I exempelvis exempel 2 antyds benämningen av lexikalt undertryckande ha påverkats av den sociala kontexten och spelar därför en socialt betydande roll i sammanhanget. Konsekvensen av lexikalt undertryckande har därmed olika betydelse för den latinamerikanska representationen beroende på textsammanhanget.

Personlig/opersonlig och nominering/klassificering

I samtliga läromedel förekom kategorierna: personlig, opersonlig, nominering, funktion och sysselsättning vid framställning av latinamerikanska personer. I tabell 1 nedan konkretiseras den procentuella andelen inom respektive kategori för samtliga läromedel.

Tabell 1. Resultat av kategorierna personlig/opersonlig och nominering/klassificering

Läromedel P	4,6% personlig	20,1% opersonlig	5,3% nominering	4,1% sysselsättning	10,7% funktion
Läromedel V	8,4% personlig	15,6% opersonlig	9,2% nominering	1,7% sysselsättning	13,1% funktion
Läromedel A	5% personlig	18,9% opersonlig	5,3 % nominering	4,9% sysselsättning	14,3% funktion

Resultatet indikerar att alla tre läromedel benämner latinamerikanska personer mer frekvent som opersonlig än personlig. Det framgår även att kategorierna sysselsättning och funktion utgör tillsammans en större andel än kategorin nominering i samtliga läromedel. Att läromedlen innehåller en hög förekomst av just kategorierna opersonlig, sysselsättning och funktion är ingen slump. Machin och Mayr (2012:81) förklarar att framställning genom nominering är mer personlig än framställning genom funktion eller sysselsättning. En nominalfras som består av ett personnamn kategoriseras nämligen även som personlig. Däremot om en

nominalfras utgörs av en funktion/sysselsättning blir nominalfrasen kategoriserad som opersonlig på grund av avsaknad individualitet. I exempel 4 från läromedel V konkretiseras detta. Exemplet presenterar en benämning som är opersonlig och specificerad i form av en funktion.

4. ”**Su mujer** lo cocinó [...]” (Rönnmark & Quintana Segalà, 2013:68)

*Sv: ”**Hans fru** tillagade den [...]”*

Skulle meningen omskrivas till att personen benämns genom sitt namn skulle benämningen automatiskt bli personlig, Valet att benämna personer genom kategorin funktion har därför påverkat att latinamerikanska personer också blir framställd som opersonliga. Då kategorierna opersonlig och sysselsättning/funktion utgör större andel än kategorierna personlig och nominering i samtliga läromedel framgår det att latinamerikanska personer framställs mest frekvent som opersonliga i samtliga läromedel.

Specificering/generalisering

Resultatet visar att latinamerikanska personer framställs genom kategorierna specificering och generalisering. I tabell 2 framförs hur stor andel av respektive kategori som förekom inom respektive läromedel.

Tabell 2. Resultat av kategorierna specificering och generalisering

Läromedel P	12,3% specificering	12,8% generalisering
Läromedel V	16% specificering	8% generalisering
Läromedel A	14% specificering	10% generalisering

I läromedel P framställs latinamerikanska personer oftare som generaliserade än specificerade, även fast skillnaden är liten i relation till de andra läromedlen. Resultatet från läromedel V och A indikerar att latinamerikanska personer benämns mer frekvent genom specificering än generalisering, vilket grundas i att nominalfraserna oftast refererar till specifika personer eller persongrupper i texten och att texten är skriven i bestämd form. Men det betyder inte att alla ord som är skrivna i bestämd form automatiskt kategoriseras som specificering. Vissa benämningar, som exempel 5 från läromedel P, är skrivna i bestämd form men har klassificerats som generalisering eftersom ordet syftar till en mer generell grupp.

5. ” [...] a diferencia de México donde **los profesores** son mucho más estrictos y exigen más.” (Gröndahl et al, 2019:37)

*Sv: ” [...] i jämförelse med Mexiko där **lärarna** är mycket mer stränga och kräver mer.”*

Det är tydligt att det inte finns någon specifik gränsdragning mellan specificering och generalisering. Ovanstående exempel skulle också kunna tolkas som att ordet är specificerat eftersom ordet ”lärarna” syftar till ’de mexikanska lärarna’ och inte ’lärare generellt i hela världen’. Å andra sidan skulle benämningen ’de mexikanska lärarna’ kunna uttryckas mer specificerat, ex. ’lågstadielärarna på Queen Mary skolan i México City’, vilket gör att benämningen i exempel 5 avspeglar en generaliserad grupp då ordet syftat till alla lärare i Mexiko. I avseende som dessa har jag ansett att benämningen inte syftar på en tillräckligt specificerad grupp för att benämningen ska kunna kategoriseras som specificering.

Sammanfattningsvis indikerar resultatet att läromedel V och A innehåller mer specificerade fraser än generaliserade, medan i läromedel P benämns latinamerikanska personer i princip lika ofta genom respektive kategori. Att benämna en person genom specificering kan bidra till en mer personlig framställning. På grund av detta avspeglar latinamerikanska personer en mer personlig representation i läromedel V och A, medan läromedel P representerar latinamerikanska personer både opersonligt och personligt i relation till de ovannämnda kategorierna.

Anonymisering, aggregering och objektifiering

Resultatet indikerar att latinamerikanska personer benämns genom kategorierna objektifiering, aggregation och anonymisering i samtliga läromedel. I tabell 3 visualiseras en överblick av procentuella förekomsten inom läromedlen.

Tabell 3. Resultat av kategorierna objektifiering, aggregation och anonymisering.

Läromedel P	0,4% anonymisering	0,9% aggregering	0,6% objektifiering
Läromedel V	0,9% anonymisering	0,9% aggregering	0,7% objektifiering
Läromedel A	0,6% anonymisering	0,1% aggregering	1,2% objektifiering

Den procentuella andelen av respektive kategori är liten i samtliga läromedel. Resultatet antyder att latinamerikanska personer därför inte framställs så ofta genom ovanstående kategorier. Kategorierna anonymisering och aggregering förekom oftast inom faktatexter i läromedlen. Machin och Mayr (2012:83–84) förklarar att benämning genom aggregering innebär att en person framställs som statistik och syftar till att ge intrycket av att informationen är objektiv forskning och vetenskapligt trovärdig. Likaså innebär en benämning av anonymisering att deltagarna anonymiseras och används för att undvika konfrontationer. Båda kategorierna används därav för att uttrycka någon typ av information som inte bör ifrågasättas. Därmed är det logiskt att kategorierna anonymisering och aggregering oftast förekom i faktatexter då faktatexter återberättar reell information. Däremot är förekomsten låg i samtliga läromedel och det framgår därmed att latinamerikanska personer sällan framställs med detta syfte. Vidare nämner

Machin och Mayr (2012:82) att objektifiering innebär att en person blir reducerad till fysiska kännetecken, ex. deras utseende, vilket antyder att deras utseende är den viktigaste aspekten av personen. Resultaten antyder på att latinamerikanska person sällan blir framställda genom att reduceras till deras fysiska kännetecken. På grund av den låga förekomsten av ovan nämnda kategori indikerar resultatet på att latinamerikanska personer därför sällan framställs med detta syfte.

Grupp/individ

Resultat visar att läromedlen innefattar kategorierna grupp och individ vid framställningen av latinamerikanska personer. Däremot skiljer sig fördelningen av grupp respektive individuell framställning mellan läromedlen. I tabell 4 konkretiseras den procentuella andelen av respektive kategori i respektive läromedel.

Tabell 4. Resultat av kategorierna grupp och individ.

Läromedel P	13,2% grupp	8,3% individ
Läromedel V	8,5% grupp	14,5% individ
Läromedel A	12% grupp	11,9 % individ

Resultatet indikerar att läromedel P innefattar en större andel gruppframställning än individuell framställning. Den höga förekomsten av gruppframställning beror delvis på den höga förekomsten av kollektiva substantiv (se exempel 1). På grund av att kollektiva substantiv refererar till en grupp personer har antalet benämningar av kategorin grupp också påverkats och fått ett högre antal än kategorin individuell. I läromedel A fanns en nästintill ekvivalent nivå av kategorierna grupp och individuell, medan läromedlet V innefattade en högre förekomst av individuell framställning av latinamerikanska personer. Den höga förekomsten av kategorin individ kan grundas i de teman som presenteras i textinnehållet då många texter presenterade berättelser om specifika individer och deras liv. Den individuella framställningen har en positiv inverkan för den latinamerikanska representationen. Machin och Mayr (2012:80) förklarar att individuell representation personifierar personen i fråga, vilket då skapar en större chans till att mottagaren känner empati för personen. Med andra ord framställs latinamerikanska personer som mest personliga i läromedel V och minst personliga i läromedel P.

6.2.2 Visuell text

Komposition: visuell avgränsning, informationsvärde och framskjutenhet

I alla tre läromedel förekom någon typ av visuell avgränsning i form av icke-kontakt. Däremot skiljer sig den procentuella förekomsten av respektive kategori mellan läromedlen, vilket presenteras i tabell 5 nedan.

Tabell 5. Resultat av kategorierna visuell kontrast, segregation och separation.

Läromedel P	27% visuell kontrast	33% segregation	60% separation
Läromedel V	20% visuell kontrast	20% segregation	50% separation
Läromedel A	0% visuell kontrast	9% segregation	18% separation

Utifrån resultatet framgår det att latinamerikanska personer framställs genom samtliga kategorier i alla läromedel med undantaget att läromedel A inte innefattar visuell kontrast. De ovannämnda kategorierna för visuell avgränsning innebär att textelementen ska tolkas som olika eller att de distanserar sig från varandra (Björkvall, 2009:105–109). Kress och Van Leeuwen (2021:205) förklarar att segregation innebär att textelementen är separerade med en tydlig avgränsningen till varandra, ex. i form av linjer, medan separation innebär att två textelement är separerade genom ex. distansering men att de fortfarande hör samman. Visuell kontrast innebär att två eller flera textelement skiljer sig åt genom ex. färg som indikerar på att textelementen ska tolkas som distinkta. Huvudsyftet med dessa tre kategorier är därför att reducera kontaktskapande och samhörighet mellan textelementen. Därav framgår det att latinamerikanska personer till viss del har framställts med detta syfte. Resultatet påvisar även att kategorin separation förekom mest frekvent inom samtliga läromedel. I de bilder som framställde flera personer, dvs. gruppbilder, förekom ofta separation mellan personerna eftersom personerna (textelementen) hade distansering till varandra. Figur 2 är en exempelbild från läromedel V som konkretiserar hur separation kan framställas. I bilden framgår det att personerna framställs som en grupp men att det finns en tydlig gränsdragning mellan personerna som då delas in i två mindre grupper. Däremot framgår det att läromedel A urskiljer sig på grund av den låga procentuella siffran i relation till de andra läromedlen. Att läromedel A innefattar en lägre procentuell andel av ovan nämnda kategori beror på att läromedlet innefattar färre gruppbilder. Därav har den låga förekomsten av gruppframställningen i läromedel A påverkat den låga förekomsten av kategorin separation.

Figur 4. Visualisering av separation, centrerat informationsvärde och framskjutenhet.[2]

I analysen av informationsvärde kategoriserades majoriteten av bilderna i alla läromedel som medel-nivå, dvs. att personerna varken framställdes som given kontra ny eller ideal kontra reell information. Figur 2 exemplifierar detta informationsvärde då de avbildade personerna är avgränsade till mitten av bilden. Kress och Van Leeuwen (2021:186) förklarar att given information avgränsas till den vänstra delen av en bild och avspeglar den information som mottagaren redan borde veta om, medan ny information avgränsas till den högra delen av en bild och återger vad som ska vara den väsentliga informationen. Exempelvis i ett läromedel skulle ny information vara det som elever bör lära sig. Vidare förklarar författarna att ideal information placeras överst i en bild, medan reell information placeras i den nedre delen av bilden. Ideal information representerar mer idealiserad och generell information, medan reell information är mer specifik och detaljerad information (Kress & Van Leeuwen, 2021:191). I följande tabell visualiseras resultatet för analysen av informationsvärde i respektive läromedel.

[2] Figur 4 är en bild från läromedel V. Källa: Rönnmark & Quintana Segalà (2013:25)

Tabell 6. Resultat av dimensionerna hög-låg inom kategorierna ideal/reell och given/ny information.

Läromedel	Ideal (hög)	Medel	Reell (låg)	Given (vänster)	Medel	Ny (höger)
P	0%	87%	13%	7%	80%	13%
V	0%	90%	10%	20%	70%	10%
A	9%	73%	18%	36%	46%	18%

Det framgår att latinamerikanska personer oftast framställs i avgränsningar mellan de olika typerna av information, vilket avspeglar en mer neutral information. Anledningen till den höga frekvensen av kategorin medel beror på att det inte fanns tydliga avgränsningar mellan textelementen. Björkvall (2009:96) menar att då det inte finns utan tydliga avgränsningar mellan textelement kan hög-låg dimensionerna i komposition inte nyttjas, vilket även var fallet i många bilder som analyserades. I läromedel V och A framställs dock latinamerikanska personer i större andel som given information än ny information. Detta kan tolkas som att latinamerikanska personer mindre sällan framställs som information som elever bör fokusera på och lära sig av.

Fortsättningsvis förekom framskjutenhet i alla läromedel. Framskjutenhet är ett textelement som sticker ut på grund av skärpa, placering, färger etc. och dess syfte är att fånga mottagarens uppmärksamhet (Kress & Van Leeuwen, 2021:220). I figur 2 exemplifieras framskjutenhet. I bilden är kvinnan med blå klänning, mannen med röd huvudbonad och mannen med vit skjorta och blåa jeans framskjutna på grund av distinkta färger och kontraster. Den procentuella förekomsten av framskjutenhet antyder att latinamerikanska personer till viss mån framställs som framskjutna i samtliga läromedel. I listan nedan konkretiseras hur stor procentuell andel av bilder som innefattade framskjutenhet i respektive läromedel.

- Läromedel P: 20%
- Läromedel V: 40%
- Läromedel A: 27%

Resultatet indikerar att läromedel V innehåller flest bilder med framskjutenhet medan läromedel P innehöll minst bilder med framskjutenhet. Förekomsten av framskjutenhet i samtliga läromedel tyder dock på att mottagaren inte alltför ofta behöver lägga sitt fokus på latinamerikanska personer, eftersom förekomsten är relativt låg. Kress och Van Leeuwen (2021:210) förklarar att framskjutenhet skapar hierarkier av textelementens betydelsefullhet och menar att ju mer framskjutet ett textelement är desto viktigare blir det och vice versa. På grund av att

latinamerikanska personer sällan framställs som framskjutna antyder framställningen att latinamerikanska personer framställs som mindre viktiga textelement.

Interpersonell betydelse: kameravinkel, perspektiv och distans

Resultatet för analysen av kameravinkel indikerar att latinamerikanska personer framställs genom olika vinklar. I tabell 7 visualiseras den procentuella förekomsten av samtliga kategorierna och skildringarna mellan läromedlen. Men för att kunna tolka resultatet av denna analysaspekt måste först betydelsen av de olika kameravinklarna klargöras. Björkvall (2009:52) förklarar att bilder kan vara subjektiva ifall de har ett inbyggt perspektiv som får mottagaren att betrakta föremålet ur en viss vinkel. Författaren menar att en hög vinkel (fågelperspektiv) ger betraktaren makt eftersom hen ser ner personen i bilden. En medelvinkel, dvs. öga-mot-öga nivå, skapar maktbalans mellan mottagaren och den avbildade personen, medan en låg vinkel (grodperspektiv) sätter den avbildade personen i en överordnad maktposition.

Tabell 7. Resultat av dimensionerna hög-låg inom kategorien kameravinkel.

Läromedel P	20% hög vinkel	80% medelvinkel	0% låg vinkel
Läromedel V	20% hög vinkel	80% medelvinkel	0% låg vinkel
Läromedel A	9% hög vinkel	36% medelvinkel	54% låg vinkel

Läromedel P innefattade 80% av bilder en medelvinkel, vilket motsvarar majoriteten av bilderna. Däremot fanns det 6 bilder, vilket omfattar resterande 20% av bilderna, som uppgav en hög vinkel. Två av dessa bilder representerar latinamerikansk urbefolkning, två bilder innefattar endast kvinnor och de två resterande bilderna är gruppbilder. En av gruppbilderna representerar studenter i Spanien. Däremot framställs personerna som immigranter i den verbala texten, vilket specificerar gruppen till att vara 'invandrarstudenter'. Den andra gruppbilden framställer mörkhyade personer och genom att den verbala texten hänvisade till afrikansk kultur så går det att antyda att människorna i bilden även avspeglar samma etniska tillhörighet. Alla sex bilder representerar grupper av människor som ofta är förtryckta i den social kontexten. Det kan även vara förklarningen till varför textproducenten valt att framställa dessa sex bilder genom en hög kameravinkel. Vinkelvalet sätter mottagaren i en maktposition och skapar idén av överlägsenhet gentemot personerna i bilderna. Oavsett om valet var medvetet eller inte så rekonstrueras en maktbalans som återfinns i dagens samhälle.

Även i läromedel V var medelvinkel det mest förekommande kameravinkeln. 80% av bilderna innefattade kategorin medel och 20% av bilderna innefattade hög vinkel. Hög vinkel förekom med andra ord vid två tillfällen. Ena bilden

representerade latinamerikansk urbefolkning och den andra bilden visualiserade en gruppbild från flygplanskraschen i Anderna. Som tidigare nämnt är den höga vinkeln kopplad till maktförhållanden mellan mottagaren och den avbildade personen. Precis som i läromedlet P innefattade en av bilderna en kulturell minoritet, mayafolket, och anledningen till den höga kameravinkeln kan därav vara densamma som innan, dvs. reproduktion av sociala samhällsstrukturer. Förekomsten av den höga vinkeln i den andra bilden är dock svårtydlig. En potentiell anledning kan vara på grund av temat i den verbala texten och vad temat avspeglar. Maktperspektivet kan med andra ord kopplas till den kannibalism som förekommer i den verbala texten. Textproducenten kan därmed ha gjort vinkelvalet för att mottagaren ska missakta personerna i bilden på grund av de kannibalistiska handlingarna som personerna utfört.

Läromedel A urskiljer sig dock i relation till de andra läromedlen eftersom 56% av bilderna på latinamerikanska personer framställs genom en låg kameravinkel. 36% av bilderna innefattar en medel vinkel och 9% av bilderna innefattar en hög vinkel. I de 6 bilder där låg kameravinkel förekom fanns dock en gemensam nämnare: social status och makt. 5 av 6 bilder framställde kända personer, däribland Salvador Allende, Isabell Allende, Victor Jara, Violetta Parra, och José Fernando Emilio. Att framställa en president eller en känd sångare genom en låg kameravinkel är ofta passande då personen i fråga besitter en hög social status och har något typ av maktinflytande. Därför blir det naturligt att mottagaren får en underlägsen position i förhållande till dessa personer. Den sjätte bilden (se figur 3) föreställer dock en okänd person. Men genom den verbala texten framgår det att personen i fråga inte har stor relevans eftersom texten redogör för en evenemangsarena som byggdes som ett monument för Victor Jara och hans framgång. De visuella textelementen i bilden förstärker även detta budskap. Den avbildade personen är placerad i vänstra delen av bilden, medan vad som kan tolkas vara arenan är placerad till höger. Detta innebär att arenan har betydelsen av ny information och att mottagaren bör lägga sitt fokus på arenan och inte på personen. Samtidigt avgränsas den avbildade personen till arenan genom segregation i form av ett staket. På så vis ska personen inte förknippas med arenan utan tolkas som något distinkt. De symboliska attributen, såsom de tända ljusen, kan tyda på att personen är ett fan och befinner sig där för att hylla eller eventuellt sörja Victor Jara. Den avbildade personen är även framställd snett bakifrån och har ingen ögonkontakt med mottagaren, vilket reflekterar att personen varken interagerar med eller engagerar mottagaren och därav skapas mer fokus på arenan. Med andra ord har jag tolkat att den låga kameravinkeln inte riktas mot den avbildade personen utan mer mot arenan. I detta fall avspeglar den låga kameravinkeln maktpositioneringen mellan mottagaren och kändisen Victor Jara och därav representerar även den sjätte bilden en person i maktposition. Läromedel A framställer därav endast latinamerikanska personer utifrån en låg kameravinkel ifall personen i fråga besitter makt eller hög social status i den sociala sfären. Okända eller fiktiva personer framställdes därför aldrig i relation till en hög maktposition.

Figur 5. Visualisering av låg kameravinkel, sidoperspektiv och kort distans. [3]

Sammanfattningsvis framställs latinamerikanska personer mestadels utifrån en medelvinkel, vilket avspeglar att den latinamerikanska framställningen syftar till att skapa maktbalans mellan mottagaren och den avbildade personen. Hög kameravinkel förekom även vid framställning av latinamerikanska personer och verkar syfta till att rekonstruera redan befintliga maktförhållande ifrån den social kontexten.

Fortsättningsvis påvisar analysresultat att samtliga läromedel framställer latinamerikanska personer genom respektive perspektiv med undantag för läromedel A som inte innefattar bilder med bakifrån-perspektiv. I tabell 8 konkretiseras resultaten utifrån varje kategori i samtliga läromedel.

[3] Figur 5 är en bild ifrån läromedel A. Källa: Vanäs Hedberg et al (2008:161)

Tabell 8. Resultat av kategorierna framifrån-perspektiv, sidoperspektiv och bakifrån-perspektiv.

Läromedel P	40% framifrån-perspektiv	43% sidoperspektiv	17% bakifrån-perspektiv
Läromedel V	50% framifrån-perspektiv	40% sidoperspektiv	10% bakifrån-perspektiv
Läromedel A	36% framifrån-perspektiv	64% sidoperspektiv	0% bakifrån-perspektiv

Kress och Van Leeuwen (2021:136) förklarar att ett framifrån-perspektiv innebär att mottagaren känner stor delaktighet och engagemang för personen som framställs i bilden medan ett sidoperspektiv positionerar mottagaren till att bli oengagerad i förhållande till personen. (Se figur 3 för exemplifiering av sido-perspektiv) Därav blir ett bakifrån-perspektiv den lägsta nivån av kontakt och uttrycker exkludering, icke-acceptans och ett absolut icke-engagemang (Björkvall, 2003:78). Resultatet indikerar därför att latinamerikanska personer framställs oftare med intentionen av att skapa lite engagemang hos mottagaren. Det framgår att läromedel P och läromedel A presenterar latinamerikanska personer mer frekvent genom ett sidoperspektiv och bakifrån perspektiv än ett framifrån-perspektiv. Läromedel V har en ekvivalent balans mellan framifrån-perspektivet och de två andra perspektiven tillsammans, men visar fortfarande en hög procentuell andel som framställs utifrån ett sido- eller bakifrån-perspektiv då de kategorierna utgör hälften av bilderna.

Vidare framgår det utifrån analysresultatet att latinamerikanska personer oftast framställs genom medel till lång distans. I tabell 9 presenteras förekomsten av de tre distans-dimensionerna som har återfunnits i samtliga läromedel.

Tabell 9. Resultat av dimensionerna lång-kort inom kategorien distans.

Läromedel P	57% lång distans	23% medeldistans	20% kort distans
Läromedel V	50% lång distans	40% medeldistans	10% kort distans
Läromedel A	36% lång distans	45% medeldistans	18% kort distans

I läromedel P och V används lång distans mest frekvent vid framställning av latinamerikanska personer. I jämförelse med läromedel A innefattar den latinamerikanska framställning mestadels medeldistans. Det framgår även att latinamerikanska personer sällan framställs genom kort distans inom samtliga läromedel. I figur 3 exemplifieras hur kort distans kan framställas. Som tidigare nämnt symboliserar figur 3 relationen till en känd person och därav kan det vara

passande att använda kort distans för att mottagaren ska känna tillhörighet till det avbildade textelementet. De bilder som innefattar kort distans i läromedlen representerar ofta kända personen. Om personerna var okända tenderade i stället personen eller temat i texten ha någon typ av koppling till Sverige. Exempelvis framställdes en mexikansk student som bor och studerar i Sverige med kort distans. Det fanns endast ett undantag vid framställning av okända personer, vilket var en bild i läromedel P som antyder föreställa en kriminell person. Därmed tenderar latinamerikanska personer att endast framställas med kort distans ifall de har en hög social status eller någon typ av anknytning till Sverige. Kress och Van Leeuwen (2021:125) förklarar att distanstagande avspeglar normalt sett våra sociala relationer och att de flesta avbilda personer i texter är främlingar för mottagaren. Idéen om att ha en medel/lång distans till den avbildade personen skulle då kännas naturligt eftersom mottagaren inte har någon social realtion till den avbildade personen. Men relationsskapandet mellan mottagaren och den avbildade personen är fiktiv och skapar därför fiktiva relationer (Kress & Van Leeuwen, 2021:125). Därav kan textproducenten välja hur en person ska porträtteras och vilken social relation som ska framföras. Distansvalet som har gjorts i samtliga läromedel visar på att okända latinamerikanska personer framställs mestadels som främlingar eller bekanta.

Ideationell betydelse: blick

Analysresultatet påvisar att blick förekommer i samtliga läromedel, men att den procentuella förekomsten skiljer sig mellan läromedlen. I listan nedan presenteras andelen bilder där blick förekommer inom samtliga läromedel.

- Läromedel P: 27%
- Läromedel V: 40%
- Läromedel A: 9%

Resultatet indikerar att läromedel V innefattar störst andel bilder som innehöll blick, medan läromedel A var det läromedel som innehöll minst andel bilder med blick. Däremot påvisar resultatet att samtliga läromedel innefattar fler bilder utan blick (Se figur 3. Bilden exemplifierar en avbildad person utan blick). Som tidigare nämnt avspeglar den narrativa processen blick en interaktiv handling (Kress & Van Leeuwen, 2021:116). En avbildad person med blick skapar en aktiv deltagare och framställer personen som engagerad, medan uteblivande blick skapar mindre aktiva deltagare utan engagemang. Då förekomsten av blick är låg i samtliga läromedel antyder resultatet att latinamerikanska personer framställs mer frekvent som inaktiva och skapar mindre engagemang hos mottagaren.

Generalisering

Analysresultatet visar att generalisering förekom i samtliga läromedel, men att den procentuella förekomsten skiljer sig mellan läromedlen. I listan nedan presentar den procentuella förekomsten av kategorin generalisering inom respektive läromedel.

- Läromedel P: 40%
- Läromedel V: 90%
- Läromedel A: 73%

Generalisering innebär att bilder är digitalt manipulerade (retuscherade) genom bl.a. att ta bort rynkor eller fläckar i hyn på den avbildade personen för att skapa ett mer generellt utseende. Retuschering kan också vara i form av justeringar av ljusstyrka och fokus (Ledin & Machin, 2018:56). I resultaten ovan är även svartvita bilder inräknande då jag ansett att egenskaperna av ett svartvitt foto har samma syfte som retuschering, dvs. att generalisera den avbildade personen. Genom att avbilda en person genom en svartvit färgskala försvinner detaljer såsom hudfärg, ögonfärg och hårfärg, vilket generaliserar den avbildade personen och gör hen mindre unik. Läromedlen innehöll även många tecknade bilder och bilder av dålig kvalitet som också har medräknats i resultatet. Tecknade bilder genererar också en mer generaliserad framställning då tecknade bilder oftast är tvådimensionella utan skuggningar eller unika detaljer. På liknande sätt kan en bild av dålig kvalitet anses uttrycka en mer generaliserad framställning eftersom detaljerna i bilden inte går att uppfatta. Resultatet indikerar därför att generalisering förekommer mest frekvent i läromedel V och minst i läromedel P. Med andra ord framställs latinamerikanska personer mest som generaliserade i läromedel A och minst i läromedel P.

Grupp/individ

Samtliga läromedel innefattade grupp respektive individuell framställning av latinamerikanska personer. Tabell 10 visualiserar förekomsten av grupp respektive individuell framställning i samtliga läromedel.

Tabell 10. Resultat av kategorierna grupp och individ.

Läromedel P	66% grupp	34% individ
Läromedel V	60% grupp	40% individ
Läromedel A	27% grupp	73% individ

Läromedel P innefattar högst andel gruppframställning, där majoriteten av bilderna framställdes genom grupp. Resultatet påvisar att majoriteten av bilderna

i läromedel V också består av gruppframställning. Däremot innefattar läromedel A en större andel individuell representation än gruppprepresentation. Ledin och Machin (2018:54) förklarar att individualiserad framställning avspeglar ett mer personligt uttryck medan kollektivisering bidrar till en icke-personlig framställning där personerna kan homogeniseras lättare. Den latinamerikanska represntationen får därför olika konsekvenser i de olika läromedlen. Att avbilda personer individualiserat skapar större närhet mellan den avbildade personen och mottagaren (Ledin & Machin, 2018:54–55). Detta bidrar till att bilder med individer skapar engagemang hos mottagaren medan bilder på människor i grupp har svårare att få mottagaren engagerad (Björkvall, 2009:77–82). Ett stort engagemang kan främja möjligheten till att mottagaren kan och vill identifiera sig med den avbildade personen, vilket i sin tur gör att mottagaren lättare accepterar och känner empati för den avbildade personen Björkvall (2009:82). Kollektivisering skulle därför innebära motsatsen, dvs. lägre chans till identifikation, vilket således resulterar till mindre acceptans och empati. Representationsvalet i läromedel A bidrar därför till att latinamerikanska personer framställs mer personligt och avspeglar samhörighet och acceptans, medan gruppprepresentationen i läromedel P och V tenderar att reflektera en opersonlig framställning, utanförskap och icke-acceptans.

6.3 Visuella och verbala mönster

Resultatet indikerade att det fanns vissa mönster vid framställningen av den latinamerikanska personer både i den verbala och visuella texten. De gemensamma mönster som har upptäckts i den verbala textanalysen är att i alla tre läromedel har latinamerikanska personer oftast benämnts genom kategorierna opersonlig och funktion/sysselsättning. Det mönster som upptäcktes i den visuella textanalysen var att latinamerikanska personer sällan framställs som framskjutna i läromedlens bilder. Bilderna tenderar till att framställa latinamerikanska personer mest frekvent genom ett sido- och bakifrån-perspektiv med en medel- till lång distans. Personerna framställs även mest frekvent utan blick och framställs med någon typ av generalisering. Med detta sagt, synliggörs även samspelet mellan textformerna. Både den verbala texten och den visuella texten antyder sig ha liknande syfte i framställningen av latinamerikanska personer. De verbala och visuella mönstren som angetts reflekterar att latinamerikanska personer framställs för att mottagaren ska förhålla sig socialt distanserat till de avbildade personerna. De potentiella anledningarna varför kommer diskuteras mer utförligt i nästkommande avsnitt.

7 Sammanfattande diskussion

Analysresultatet indikerade att den procentuella andelen som latinamerikanska personer utgjorde av den verbala och visuella texten skilde sig mellan läromedlen. I den verbala texten består den procentuella skillnaden av 14 procentenheter mellan läromedlet med minst latinamerikansk textomfattning och läromedlet med mest latinamerikansk textomfattning. Inom den visuella texten uppskattades den procentuella skillnaden vara 12 procentenheter. Med andra ord är skillnaden mellan läromedlen inte så stor. Däremot uppvisade samtliga läromedel att den latinamerikanska representationen utgjorde en mindre andel text i jämförelse med den europeiska representationen. Resultatet påvisade därför att omfattningsfördelningen i läromedlen inte var jämlik. Att den europeiska representationen i verbal och visuell text utgör en större andel i samtliga läromedel gör europeiska personer privilegierade. Genom att ta större plats i en diskurs tillförs ett visst fokus till personerna, vilket antyder att europeiska personerna får mer uppmärksamhet i jämförelse med latinamerikanska personerna. Att européer blir mer uppmärksammade reflekterar en europeisk dominans och kan ses som en del av eurocentrism. Därav går det att tolka att läromedlen avspeglar ovannämnda perspektiv. Det eurocentriska perspektivet är även märkbart i fördelningen av länder inom respektive representationsgrupp. Den europeiska representationen innefattade oftast spanska eller svenska personer, vilket representerar två länder i Europa, medan den latinamerikanska representationen bestod av personer med ursprung från två olika världsdelar: Syd- och Nordamerika. Att personer ifrån två länder utgör en större andel än personer från två världsdelar beror troligtvis också på att läromedlen avspelar ett eurocentriskt förhållningssätt.

Enligt Selander (1988:22–23) utgör läromedel grunden för hur elever ska uppfatta undervisning och dess innehåll och reflekterar därav också utbildningsverksamhetens kunskapsstoff. Inom spanskundervisning skulle en ojämlik fördelning mellan hispano-språkiga länder i läromedel därav påverka elevers kunskapsinhämtning och kunskapsutveckling. Om ett läromedel inte har ett jämlik representationsfördelningen riskerar undervisningen att inte vara likvärdig eftersom läraren då får sämre tillgång till information kring vissa länder och undervisningen riskerar därmed att bli subjektiv. De la Cuesta (2007:99) berättar utifrån sin studie att olika lärare fokuserade på olika aspekter, teman eller länder på grund av att deras personliga intressen och tidigare erfarenheter. Även om det inte går att generalisera alla lärare från det resultatet är det ändå rimligt att andra lärare kan tillämpa samma förhållningssätt. Genom denna tillämpning riskerar eleverna att få sämre kunskapsinhämtning kring de länder som inte är närvarande i läromedlen. Undervisningsinnehållet blir därför ett subjektivt val från den enskilde läraren och undervisningen kommer därför se olika ut beroende på lärare. Det subjektiva undervisningsinnehållet går emot både Skollagens krav på likvärdig utbildning (SFS 2010:800, kap. 1 § 9) och läroplanens kunskapskrav. För att eleven ska klara kursen Spanska 4 måste hen visa kunskaper om sociala och kulturella företeelser i olika spanskspråkiga sammanhang och områden

(Skolverket, 2021). Dock specificerar inte läroplanen exakt vilka områden som bör finnas med, men apropå den breda kulturella och språkliga variation som finns inom det spanska språket finns det många områden att välja mellan. För att skapa bättre undervisningsförutsättningar bör därför ett läromedel innehålla en bred variation. De la Cuesta (2007:98) nämner i sin undersökning att det skulle vara logiskt att läromedel presenterar olika länder ifrån alla tre regioner av Latinamerika, dvs. Nordamerika, Centralamerika och Sydamerika. Detta skulle bidra till bättre förutsättningar för elever att uppfylla läroplanens villkor. Det går även att ifrågasätta huruvida dessa områden bör specificeras i läroplanen och hur urvalet skulle utföras, men detta resonemang kommer inte att utvecklas här.

Vidare påvisade analysresultatet av den latinamerikanska framställningen i verbal text vissa skillnader inom läromedlen, men även vissa likheter. I läromedlet P benämndes latinamerikanska personer oftast genom kategorin grupp och generalisering. Analysresultatet av läromedlet V indikerade att latinamerikanska personer mestadels benämns genom specificering och kategorin individ, medan den latinamerikanska representationen i läromedlet A innefattade mest frekvent kategorin specificering och benämnde lika frekvent kategorierna grupp och individ. Däremot innefattar läromedlen vissa gemensamma drag vid benämning av latinamerikanska personer. Latinamerikanska personer representeras oftast genom kategorierna opersonlig och funktion/sysselsättning, vilket avspeglar en mindre personlig framställning. Konsekvensen av en opersonlig framställning i en text är att benämningen avhumaniserar den sociala aktören (Fairclough, 2003:159). Att avhumanisera personer kan ha olika konsekvenser, bland annat kan engagemang- och empatiskapande hämmas. Det innebär att mottagaren riskerar att känna mindre engagemang och empati för den avbildade personen p.g.a. den opersonliga framställningen.

Analysresultatet av visuell text indikerade att den latinamerikanska framställningen skiljer sig mellan läromedlen till viss del, men de gemensamma aspekterna var: låg förekomst av framskjutenhet, frekvent framställning genom sido-/bakifrån-perspektiv, frekvent framställning genom medel/lång distans, låg förekomst av blick och en medel-hög förekomst av generalisering. Konsekvensen av den låga förekomsten av framskjutenhet är att latinamerikanska personer framställs som mindre betydelsefulla textelement, vilket bidrar till att latinamerikanska personer får mindre fokus i den visuella texten. Förekomsten av generalisering medför även mindre fokus för den avbildade personen då framställningen blir mindre unik och därav mindre personlig. Likaså har konsekvensen av att avbilda latinamerikanska personer med ett sido- eller bakifrån-perspektiv negativ påverkan på den latinamerikanska representationen. Perspektivet reducerar möjligheten till att mottagaren känner delaktighet och engagemang för den avbildade personen. Genom att mottagaren lägger mindre fokus och känner mindre delaktighet och engagemang till latinamerikanska personer reduceras därmed möjligheten till kontaktskapande. Detta avspeglas även i vilken typ av distans som latinamerikanska personer framställs på. Eftersom

distans avspeglar den sociala relationen mellan människor avspeglar därför kort avstånd en personlig relation och innebär hög potential till kontaktskapande (Kress & Van Leeuwen, 2021:123–124). Då den latinamerikanska framställningen oftast innefattar medel till lång distans impliceras en social/allmän relation mellan mottagaren och den avbildade personen. Den avbildade personen framställs därför som en bekant eller främling i relation till mottagaren och möjligheterna för kontaktskapande är låg. Likaså tenderar den låga förekomsten av blick att reflektera låg möjlighet till kontaktskapande. En blick innebär ofta interaktion och social samhörighet mellan mottagaren och den avbildade personen (Kress & Van Leeuwen, 2021:117). Konsekvensen av att latinamerikanska personen framställs oftare utan blick blir att mottagaren känner lite till ingen kontakt eller samhörighet till den avbildade personen. Den latinamerikanska representationen tenderar därför att vara socialt distanserad och opersonlig med låga kontaktmöjligheter. I den sociala kontexten reduceras mottagarens, i detta fall elevens, identifikationsmöjligheter med latinamerikanska personer. Björkvall (2009:82) förklarar att de personer som mottagaren vill identifierar sig med har ofta lättare att bli accepterade och får lättare empati från mottagaren. Med andra ord kan de låga förutsättningar för identifiering innebära att elever får en avvisande och icke-empatisk attityd mot latinamerikanska personer.

Fairclough (2003:124) förklarar att relationen mellan olika diskurser är en del av relationen mellan olika människor. Relationen kan avspegla komplettering, konkurrens, dominans, etc. emellan personer. Diskurs är därför en del av de resurser människor använder för att relatera till andra, ex. ta avstånd, samarbeta, konkurrera eller dominera, och kan användas för att försöka förändra sättet de förhåller sig till varandra. Den diskurs som förekommer i de läromedel som har analyserats antyder på eurocentrism, inte bara p.g.a. den låga möjligheten till identifiering, utan även p.g.a. riskerna för att elever skaffar en negativ attityd mot latinamerikanska personer. En negativ attityd kan resultera i kontraidentifiering, vilket indirekt kan vara diskriminerande mot latinamerikanska personer. Om elever börjar kontraidentifiera sig med latinamerikanska personer kan elever riskera att skapa ett ”vi och dem”-tänkande. Etnisk segregering är en form av diskrimination och motstrider inte bara mot diskrimineringslagen utan även också gymnasieskolans värdegrund. I detta sammanhang syftar diskrimineringslagens (SFS, 2008:567, kap 1 § 1) ändamål till att förhindra diskriminering och främja allas lika rättigheter och möjligheter inom undervisningen oavsett etnisk tillhörighet. Diskrimineringslagens principer avspeglas också i skolans värdegrund i läroplanen för gymnasieskolan (Gy11). Detta indikerar att den latinamerikanska representationen kan få allvarliga konsekvenser för elevers sociala förhållningssätt, men även för lärare som brukar läromedlen utan att ifrågasätta texten.

På grund av att samtliga läromedel avspeglar olika nivåer av eurocentrism, dels p.g.a. att den latinamerikanska representationens omfattning utgjorde en mindre andel av texten och delvis p.g.a. hur den latinamerikanska representationen

framställdes, måste lärare bruka läromedlen med varsamhet. Selander (1988:38) förklarar att läromedlets huvudsyfte är att lära ut grundkunskaper i respektive ämne, men att det också finns ett underförstått syfte kring att förmedla värderingar och synsätt kring världsliga omständigheter. Att läromedlen avspeglar ett eurocentriskt perspektiv av innehållet är därför problematiskt då det skapar en risk att reproducera och rekonstruera eurocentrism. Men med rätt förhållningssätt till läromedlets innehåll kan risken förminskas. Selander (1988) förklarar att tillämpandet av läromedlets innehåll i klassrummet har en betydelsefull inverkan. ”En lärobok är ett viktigt instrument för att förmedla tillgängliga och accepterade fakta och kognitiva strukturer. Arbetet i klassrummet bidrar till att bestämma hur dessa texter ska läsas och bearbetas. ” (Selander, 1988:41) Läraren spelar därför en viktig roll i hur eleverna tolkar och värdesätter läromedlets innehåll. I detta fall har spansklärare ett stort ansvar för elevernas förhållningssätt till läromedel för att skapa goda grunder till att ha ett jämlikt och icke-eurocentriskt synsätt. Mattlar (2008:197) nämner även lärarens stora ansvar vid användning och val av läromedel. Författaren menar att lärare bör ha ett kritiskt förhållningssätt till läromedlens innehåll och dess ideologiska och integrationsrelaterade aspekter. Detta kräver en kritiskt textanalytisk förmåga då ideologiska värderingar, såsom eurocentrism, sällan framgår bokstavligen i en text. Författaren påpekar därför att dagens lärare alltid måste kritisk granska och modifiera innehållet för att lämpa undervisningen, speciellt skolämnen som riktar sig till icke-svensketniska målgrupper. I dagens svenska skola skulle det innebära att alla lärare, oavsett ämne, borde granska och bearbeta skolmaterial eftersom multietnicitet och multikulturalitet är en stor del av dagens skola och undervisning. Lärarens ansvar av att ha och lära ut ett kritiskt förhållningssätt till läromedel kan tolkas som ett krav utifrån Skollagen. I kapitel 1 §5 redogörs lärarens krav på att hämma kränkande handlingar: ”Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.” (SFS 2010:800, kap. 1 § 5) Att använda ett läromedel som är kränkande mot en viss folkgrupp kan därför avvika ifrån Skollagens anspråk. Det kan vara indirekt kränkande mot den persongrupp som framställs som underlägsen ifall lärare väljer att arbeta med läromedel som synliggör olika maktförhållanden utan att kritisera dem.

På ett praktiskt plan skulle ett kritiskt förhållningssätt innebära att lärare personligen behöver utveckla kritisk litteracitet, vilket ställer höga krav på läraren själv men också på lärarutbildningen i Sverige. Janks (2010:203) belyser vikten av kritisk litteracitet och menar att oavsett hur jämställt och icke-diskriminerande vårt samhälle skulle vara behövs kritisk litteracitet eftersom språk och språkproduktion aldrig är neutralt. Genom en god kritiskt litteracitet får lärare inte bara större möjligheter till att analysera och anpassa skolmaterialet utan också bättre förutsättningar för att lära ut kritisk litteracitet. Lärare kan med hjälp av olika teoretiska inriktningar av kritiskt litteracitet hjälpa elever att rekonstruera idén om sig själv och sin situation genom att problematisera olika situationer och låta dem agera för att skapa social rättvisa (Janks, 2010:19). Mer konkretiserat

skulle detta kunna innebära att lärare använder sig utav Faircloughs (2010) pedagogiska teori som kallas *kritiskt språkmedvetenhet* (critical language awereness), vilket är ett instrument för att analysera språk och maktfrågor i utbildning (Fairclough, 2010:538). Att lära ut ett kritiskt förhållningssätt är inte bara gynnsamt för eleverna själva utan det är även ett mål i gymnasieskolan läroplan. Enligt läroplanens mål för gymnasieskolan (Gy11) ska elever kunna kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden. Lärare har därför skyldigheten att lära ut hur eleverna ska förhålla sig kritiskt till och inom olika sammanhang.

Däremot är det inte bara lärare som har skyldigheter i relation till läromedelsinnehållet, utan läromedelsförfattare bör även anpassa materialet på ett välgrundat sätt. Att producera, utveckla och anpassa ett läromedel med goda förutsättningar innebär bl.a. att följa de krav som ställs i lagar och styrdokument, men det innebär också att framställa informationen på ett rättfärdigande vis. Enligt Selander (1988:51–53) finns det ett kausalt samband mellan samhälleliga förändringar och utbildningens utformning, vilket innebär att läromedelsutveckling korrelerar med samhällets förändringar och vice versa. Detta går att förklara utifrån reproduktion av diskurser. Diskurser påverkar det sociala samhället genom att reproducera sociala strukturer och kan även förändra världen i en viss riktning (Fairclough, 2001:34). En diskurs i ett läromedel kan därför påverka och bli påverkad av samhället. Den diskurs som synliggörs i denna studies material är därför problematisk i relation till ett socialt jämlikt och rättvist samhälle. Att rekonstruera diskriminerande värderingar i läromedlen riskerar att värderingarna reproduceras i samhället och att diskriminerande handlingar fortgår. Därav bör läromedelsförfattare vara medvetna om vilka konsekvenser som finns vid olika framställningsformer. Detta innebär att ha relevanta förkunskaper och presentera information på ett socialt hållbart och rättvist sätt. Som tidigare nämnt (se sida 7) uppmärksammas betydelsen av att ha goda förkunskaper vid producering och lansering av ett läromedel. Läromedlet ska även vara objektivt och överstämma med aktuell forskning, samt kurs- och ämnesplaner (SOU 2021:70, 67–68). Därmed bör inte ett läromedel innehålla olika typer av vädringar, vilket jag anser är läromedelsproducenternas och läromedelsförfattarnas skyldighet att säkerställa. Det är därför viktigt att läromedelsförfattare vidareutvecklar sina kunskaper utifrån aktuella studier kring läromedel och dess användning eftersom läromedelsförfattare har makt att påverka och förändra samhälleliga strukturer i en positiv riktning.

Avslutningsvis vill jag även diskutera analysens tillvägagångssätt och dess begränsningar. Till att börja med kan avgränsningen av visuell och verbal text ha påverkat resultatet. Den visuella texten avgränsades till bilder som föreställde människor, men personers frånvarande i en bild är även en viktig aspekt att analysera. Machin och Mayr (2012:102) nämner vikten av att analysera exkludering i bilder då den verbala texten ibland kan nämna personer som inte representeras i den visuella texten. Eftersom jag utgick ifrån de bilder som

framställde personer uteblev denna analysaspekt. Denna avgränsning orsakade därför även att viss verbal text som innefattade latinamerikanska personer inte inkluderades i analysen. Då inte all text i läromedlen har blivit analyserad kan resultatet av ha blivit påverkat. Denna avgränsning försvårade även i klassificering av personer. Då samtliga läromedel innefattade hörövningar kan information kring personers ursprung framkommit i ljudfilerna. Därmed kan personer som har kategoriserats som okänt ursprung ha fått felaktig kategorisering. Med andra ord skulle en mer genomgående analys av all visuell och verbal text ha kunnat gett ett annorlunda resultat eller åtminstone ett mer specificerat resultat. Vidare finner jag även begränsningar i tillvägagångssättet av framställningsanalysen. Resultatet av informationsvärde kan vara missvisande eftersom resultatet grundas i ett medelvärde av hur majoriteten av personerna framställdes. Vid analys av gruppbilder fastställdes ett medelvärde utifrån vart majoriteten befanns sig i bilden. Vid många fall var personer spridda över hela bilden vilket gjorde att medelvärdet kategoriserades som medel, trots att vissa personer i bilden enskilt kunde klassificeras som exempelvis given information och andra personer som ny information. Därav har resultatet för gruppbilderna ett validitetsproblem och resultatet kan därför inte fastställa exakt hur den latinamerikanska representationen förhåller sig till informationsvärde. Att analysera personerna enskilt i en gruppbild hade gett ett mer specificerat resultat. Fortsättningsvis kan även utförandet av analysen *representationer av sociala aktörer* förbättras. En mer djupgående analys av verbal text hade konkretiserat resultatet ytterligare. I stället för att endast kategorisera ordklassen som en av kategorierna hade jag kunnat analysera vilken typ av funktion ordet har och vilken social status det besitter. Exempelvis klassificeringen av sysselsättning hade varit mer intressant i relation till den sociala kontexten ifall det även innebar en analys av vilken typ av arbete det är och vad arbetet avspeglar. Det finns en socialt betydande skillnad mellan att vara exempelvis president eller kriminell. Reflektionen av den sociala statusen på yrket hade specificerat representationen av latinamerikanska personer och förtydligat eventuella maktpositioneringar. Slutligen finns det även relevans att nämna att det var ofördelaktigt att inte analysera framställningen av europeiska personer. Möjligheten att jämföra framställningen av latinamerikanska personer med framställningen av europeiska personer skulle ha bidragit till en konkret överblick kring eventuella skillnader och likheter i hur personerna representeras.

7.1 Slutsats

Det går inte att generalisera alla läromedel utifrån de tre läromedel som analyserades i denna studie. Men de läromedel som har analyserats synliggör en ojämlik fördelning i den visuella och verbala texten mellan den latinamerikanska representationen och den europeiska representationen. Det finns även en tendens att den verbala och visuella framställningen av latinamerikanska personer missgynnar identifiering och kontaktskapande mellan elever och latinamerikanska personer. Analysresultatet av dessa tre läromedel skapar därav tveksamheter ifall annat svenskt läromedel för spanskspråkig undervisning är jämlikt i förhållande

till den breda innehållsvariation som kursplanen efterfrågar. Likaså finns det anledningar att vara skeptisk till den mänskliga framställningen i annat läromedel och huruvida framställningen avspeglar skollagens krav på alla människors lika värde, diskrimineringslagens ändamål kring icke-diskrimination och läroplanens värdegrund. Däremot kan lärarens medvetenhet och kunskap i kritisk litteracitet skapa goda undervisningsförutsättningar trots en ojämlik fördelning och framställning av läromedelsinnehållet. Med andra ord kan ett kritiskt förhållningsätt till ett läromedel frambringa goda förutsättningar till elevers kunskapsinhämtning och kunskapsutveckling, samt främja möjligheten till positiva attityder och värderingar gentemot alla personer som framställs oavsett hur representationen synliggörs.

8 Material

Gröndahl, S., Fernández García, D., Liven, I., Eli Lund Moss, G. & Rosén, E. (2019) *Próxima estación 4*. Stockholm: Liber.

Rönnmark, I. & Quintana Segalà, E. (2013) *Vistas 4*. Stockholm: Sanoma Utbildning AB

Vanäs Hedberg, M., Herrador Quero, E. & Vaccia Izami, S. (2008) *Alegría paso cuatro*. Stockholm: Liber

9 Källförteckning

Alvar Lopéz, M. Llorente, A. & Salvador, G. (1961–1973). *Atlas lingüístico y etnográfico de Andalucía, 6 tomos*, Granada: Granada Universitet.

Bergström, G & Boréus, K. (2018) *Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Boréus, K. & Bergström, G. (red.) Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. Uppl. 4:1. Lund: Studentlitteratur AB. 17–45

Billiet, J; Eisinga, R. & Scheepers, P. (1996) *Ethnocentrism in the Low Countries: A comparative perspective. Journal of ethnic and migration studies*. 22(3):401–416. https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/14333/3361.pdf?sequence=1

Björkvall, A. (2003) *Svensk reklam och dess modelläsare*. [Doktorsavhandling, Stockholms universitet] https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1073023/FULLTEXT01.pdf

Björkvall, A. (2009) *Den visuella texten*. Solna: Hallgren & Fallgren

Boréus, K. & Kohl, S. (2018) *Innehållsanalys*. Boréus, K. & Bergström, G. (red.) Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. Uppl. 4:1. Lund: Studentlitteratur AB. 49–89

De la Cuesta, I. (2007) *La imagen de España e Hispanoamérica en los manuales de español utilizados en la enseñanza secundaria en Suecia*. Actas del II Congreso de hispanistas y lusitanistas nórdicos. Stockholm: Stockholms universitet. 83–102. http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:207594/FULLTEXT03.pdf

Fairclough, N. (2001) *Language and Power*. Uppl. 2. New York; Routledge

Fairclough, N. (2003) *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. New York; Routledge

Fairclough, N. (2010) *Critical Discourse Analysis. The critical study of language*. Uppl. 2. London; Longman

Gy11. (2011) *Läroplan för gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket. https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-

och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan?url=-996270488%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fcurriculum.htm%3Ftos%3Dgy&sv.url=12.6011fe501629fd150a2714f#anchor_2

Halliday, M. A. K. (1978) *Language as Social Semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London; Edward Anorld

Hostettler, N. (2012) *Eurocentrism: a Marxian Critical Realist Critique*. New York; Routledge

Instituto Caro y Cuervo (2018). *Atlas Lingüístico-Etnográfico de Colombia*. *http://alec.caroycuervo.gov.co*

Instituto Cervantes. (2022) *El español: una lengua viva. Informe 2022* https://cvc.cervantes.es/lengua/anuario/anuario_22/informes_ic/p01.htm

Janks, H. (2010) *Literacy and Power*. New York; Routledge

Kress, G. & Van Leeuwen, T. (2021) *Reading images. The grammar of visual design*. Uppl. 3. New York; Routledge

Ledin, P. & Machin, D. (2018) Doing Visual Analysis. From theory to practice. London; SAGE Publications ltd

Machin, D. & Mayr, A. (2012) *How to Do Critical Discourse Analysis : A Multimodal Introduction*. London; SAGE Publications ltd

Mattlar, J. (2008). Skolbokspropaganda? En ideologianalys av läroböcker i svenska som andraspråk (1995–2005). [Doktorsavhandling, Uppsala universitet] http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:172855/FULLTEXT01.pdf

Perry, F.L. (2017) *Research in applied linguistics; becoming.a descerning consumer*. Uppl. 3. New York; Routledge

Selander, S. (1988). *Lärobokskunskap: pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841–1985*. Lund: Studentlitteratur

SFS (2008:567). *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

SFS (2010:800). *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolverket. (2016) *Stödmaterial: Grundläggande litteracitet för vuxna med svenska som andraspråk*. Stockholm: Skolverket

Skolverket (2017) *Språk-, läs- och skrivutveckling – grundskola*. Stockholm: Skolverket

Skolverket. (2021) *Ämne – Moderna Språk*. Stockholm: Skolverket

SOU 2021:70. *Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap*. Utbildningsdepartementet: https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/08/sou-202170/